Estudio para la implantación de una red de ludotecas para Catalunya

Maria de Borja Solé

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

ESTUDIO PARA LA IMPLANTACION DE UNA RED DE LUDOTECAS

PARA CATALUNYA

ANEX A

	Pàgines
- Justificació d'aquest anex	561
- Fonts d'informació consultades	564
- Agraïment	566
- El joc i la joguina vistos per alguns dels pedagogs catalans de 1900 a 1936 com a element de renovació pedagògica :	567
. Introducció	
. REALITZACIONS D'INICIATIVES PARTICULARS	571
- El Col.legi de Sant Jordi: Flos i Calcat	
- L'Escola Moderna: Ferrer i Guardia	
- L'Escola Catalana: Mossèn Cinto	
- L'Escola Horaciana: Pau Vila	
- En Pau Vila: Reflexions sobre les joguines	
- La tasca renovadora d'en Joan Bardina. L'escola de Mestres i la revista catalana d'educació.	
- Les Escoles Mont d'Or: En Palau Vera i en Pau Vila.	
- Les Escoles del Centre Nacionalista Republicà Fivaller: Jeroni Estany	
- Les Escoles del districte II i VI	
- L'Escola Vallparadís : Alexandre Galí	
- L'Escola del Temple Sagrada Família: Gil Parós	
- El Liceu Escolar de Lleida: Frederic Godas.	

Pagines

- Colònia d'orfes. Fundació Montelimar a Montgat: Antoni Sabater.

. REALITZACIÓ DE LES ENTITATS PÚBLIQUES 603

- El Consell d'Investigació Pedagògica, les Escoles d'Estiu.
- L'Escola Pública de Barcelona i el Mètode Montessori.
- El Patronat escolar de Barcelona: Manuel Ainaud.
- Les Colònies Escolars
- La República d'infants de Vilamar: Pere Vergés.
- La Colònia Tunissa: Artur Martorell
- Altres colònies i semi-colonies
- Les acampades
- Les escoles de l'Ajuntament de Barcelona
- Antecedents i projectes
- Les Escoles a l'aire lliure
- L'Escola del Bosch: Rosa Sensat
- Escola Vilajoana
- Els Banys de Mar
- L'Escola del Mar: Pere Vergés
- D'altres escoles a l'aire lliure
- Les Escoles del Patronat Domènech: Artur Martorell.
- Els grups del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona. Baixeras i Pere Vila: Martí Alpera.

Pagines

+ L'obra Cultural de l'Ajuntament:
Biblioteques escolars circulants.
- L'Institut Escola: Josep Estalella
- Primer Congres Catala d'Educació Física
- El C.E.N.U. i el Pla General d'ensenyament
- El grup benefic de Protecció de la Infancia:
Frederic Godas.
- Els ateneus obrers i el joc 681
- Una altra aplicació pedagogica del joc 686
- Els nostres pensadors i el joc: Eugeni
d'Ors, Joan Tusquets. 687
. EL JOC FORA DE L'ESCOLA 695
- Recull dels jocs populars. Concurs organitzat
per la Protectora de l'Ensenyança.
- Recull dels jocs populars: Valeri Serra i Boldú,
Joan Amades.
- L'Escoltisme: els jocs dirigits.
. EL JOC A ALGUNES PUBLICACIONS PERIODIQUES
DE L'EPOCA 720
- Quaderns d'estudi
- Butlletí dels mestres
- Butlletí de l'Associació Protectora d'Ensenyança
Catalana.
- Institución Libre de Enseñanza.

Jugar es una funció natural e indispensable per a la vida del nen. Vigilar que el joc no degeneri i mantingui el seu valor és tasca dels educadors...

En "l'education par le jeu"

Justificació d'aquest anex

Justificació d'aquest anex

Si bé la paraula ludoteca i tot el que això implica esta encara, avui i entre nosaltres, en una fase de programació i previsió per al futur -que desitgem i suposem immediat- no podem oblidar que el joc com a necessitat vital del nen i la joguina com a mitjancer i impulsor del joc han sigut teories compartides i posades en pràctica de diverses maneres i amb diferents òptiques pels educadors i pensadors catalans del primer terç del nostre segle.

Els educadors, a través del treball diari en la vida escolar o para - escolar - colònies, campaments, biblioteques. ... Els pensadors amb els seus treballs de reflexió i d'estudi que un cop publicats influïen i col.laboraven en la formació i informació dels educadors.

Uns i altres, a cops les mateixes persones en la seva doble vessant, anaven fent camí tot caminant. Camí que en alguns casos arriba a ser ample i bo, diríem que molt ample i molt bo, malgrat que després i de sobte es veiés truncat com en el cas de les colònies escolars de l'Ajuntament de Barcelona, per exemple, o el de les biblioteques escolars, esmentant tan sols dues activitats concretes.

Amb aquest estudi pretenïem recuperar un marc històric que ens servís de recolzament i que permetés situar-nos en el present per projectar amb més il.lusió, si pot ser i amb més confiança, el nostre futur.

Era doncs, per a nosaltres una necessitat. Una necessitat i una ajuda per poder llançar-nos al treball que després hem dut a terme. Era una necessitat de punt de partida pel desconeixement que teníem de la nostra propia realitat historico-pedagògica, realitat que si bé globalment sabíem que a Catalunya va ser variada i rica, a l'intentar aprofundir en ella, en la seva conexió específica amb el joc i la joguina, l'hem trobat molt més rica i extensa del que mai no haguessim imaginat abans d'iniciar la investigació. Ha estat una ajuda que ens ha il.luminat, donat inspiració i ànim per seguir la tasca en més d'una ocasió.

Agraeixo als nostres pedagogs la gran lliçó que n'han donat no solsament quant al tema específic d'aquest estudi, sinó també de constància i amor al treball ben fet a través del seu afany de superació en la labor diaria, labor que no he sabut plasmar en tota la seva grandesa en les pagines següents, pero que, en part, queda reflectida d'una manera més viva amb el recull de documents que hem inclòs.

Per acabar haig de dir que el present anex mai no ha pretès ser un treball exhaustiu, l'estudi exhaustiu del joc, tant dins de la pedagogia com de la joguina catalanes, han estat fora del tema d'aquesta tesi i dels nostres actuals propositis. Per ells mateixos podrien ser materia d'extenses tesis. Només hem pretès reflexionar sobre allò que pensaven o com es serviren del joc i de la joguina alguns dels nostres grans pedagogs i mestres del primer terç del segle XX, escollits d'entre tots els que han existit quasi a títol d'exemple i veure com també el joc va tenir un gran paper en l'educació para - escolar. Hem procurat no apartar-nos del tema central, encara que en alguns moments ens ha sigut di-

fícil per la propia complexitat de la labor educativa.

No podem dir que haguem acabat la investigació ja que no hem exhaurit el tema ni la il.lusió per seguir treballant en ell, pero la labor realitzada ha estat suficient per a trobar el marc històric que buscavem i ens ha demostrat amb escreix la gran permeabilitat cultural de Catalunya a la pedagogia d'avantguarda, cosa que ens fa sentir optimistes concretament en l'assimilació de la filosofia de la ludoteca i de l'engegament de la xarxa que proposem per a Catalunya.

Fonts d'informació consultada

Ens hem servit de les següents fonts d'informació:

- Fonts orals: Entrevistes amb els senyors,

AINAUD, Joan: Alumne de l'Institut Escola. Fill de Manuel Ainaud

BORJA, Lola: Alumna de l'Institut Escola

CARBONELL, Jaume: de Cuadernos de Pedagogía. Centralitzador d'algunes informacions

FERRER, Angeleta: Professora de l'Institut Escola. Filla de Rosa Sensat

FONTSECA, Mercè: Mestre responsable de la Fundació Montèlimar

GODAS, Frederic: Director del grup benèfic de Protecció de la Infancia, Fill del fundador del Liceu Escolar de Lleida

GODAS, Felisa: Directora del grup benèfic de Protecció de la Infància.

MAÑA, Marta: Alumna de Pere Vila i de l'Institut Escola

MONES, Jordi: Estudiós de la Hª de la pedagogia catalana

SABATÉ, Salomé: Filla d'Antoni Sabaté.

SOLA, Pere: Estudiós de la Hª de la Pedagogia catalana

SOLE, Josefa: Professora de Pere Vila

TUSQUETS, Joan: Catedratic de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, Fundador de l'Institut de Pedagogia Comparada

VERRIER, Jordi: Estudiós de la Hª de la Pedagogia catalana, Blibiofil

VILA, Pau: Fundador de l'Escola Horaciana i professor de les Escoles Mont d'Or

- Fonts escrites: Totes les que consten a la Bibliografia sota les sigles PEC (Pedagogs castellans).

El meu sincer agraïment tant a les persones entrevistades com a aquelles que d'alguna manera m'han facilitat informació directa o indirecta.

Al Dr. Sanvicens per haver-me suggerit aprofundir en aquest tema pel que he arribat a apassionar-me i al Dr. Busquets per les seves oportunes indicacions i suggeriments.

Jo quasi diria que no pot concebir-se una vida de noi sense jugar. Jo crec que no arribaria a home... Jugant, jugant comença a sentir el goig de crear; quin grau de poder el del nostre poble, si fem sentir als nostres infants un inquietant estímul creador!

Pau Vila.

ANEXE A

EL JOC, LA JOGUINA VISTOS PELS PEDAGOGS CATALANS DE 1900 a 1936 COM A ELEMENT DE RENOVACIÓ PEDAGÒGICA.

Per introduir aquest anexe trobem clares i adients les paraules de B. Delgado que prologuen el llibre que tant ens ha servit : Bibliografia de la Renovació Pedagogica de J. Garcia Agapito:

"El primer terç de segle a Catalunya és ric en pedagogs, educadors, institucions públiques i privades, en corrents pedagògics, en ocasions antagònics, desitjosos de donar noves respostes a les noves necessitats d'una societat entestada a afiançar la seva pròpia personalitat a través del seu propi sistema educatiu.

Les causes que propicien aquesta renovació pedagògica són internes i externes, entre les internes cal recordar el moviment de la Renaixença gestat durant el segle XIX amb les seves connotacions polítiques, socials, culturals i econòmiques. Altres causes internes foren el desenvolupament d'una pujant burgesia coneixedora de la seva força i desitjosa de recuperar el protagonisme polític, com també la progressiva industrialització del litoral i de la conca del Llobregat amb la consegüent efervescència de les masses obreres. Des de la segona meitat del segle XIX el dret a la cultura fou una de les constants reivindicacions d' aquestes masses proletàries. La desfeta

del 98 no va ser res més que un pretext que va permetre de vulgaritzar el pedagogisme que dècades abans s'estava covant en cercles intel.lectuals minoritaris; sense cap esforç, es popularitzaren aleshores les fórmules regeneracionistes i es cregué i es pensà, ingenuament, que en reformar l'ensenyament es remeiava la decadència del país. Aquest pedagogisme mig romàntic, mig positivista va interessar vivament l'opinio pública.

La realitat escolar de Barcelona era angoixosa, a principis de segle no existien a Barcelona edificis escolars públics, els que es feien d'escola eren pisos particulars. La majoria de la població infantil escolaritzada assistia a centres privats. Segons l'"Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona" hi havia en aquesta ciutat, el 1901, no més de 94 escoles públiques enfront de 489 escoles privades.

El ventall d'escoles privades era tan ampli com els estrats socials i grups ideològics i polítics, les famílies burgeses va educar majoritàriament els seus fills en els centres regentats per ordes religioses, una altra part de la burgesia va fomentar la creació de centres moderns de caràcter més liberal, elitista i d'organització pédagògica més moderna (1)..."

---

(1) Artur Martorell insisteix en que en un principi les escoles noves anaven destinades als nens de les classes altes, estaven organitzades en règim d'internat, en el camp, però que

"una porció de les classes mitges i baixes i la immensa majoria del proletariat que no es veia obligat a enviar els seus fills a treballar els feien anar a les escoles confessionals, racionalistes, laiques i a centres que depenien d'organitzacions obreres (ateneus, cercles, centres republicans, fraternitats). Es pot dir que hi havia tants centres com concepcions ideològiques ..."

Dins d'aquesta realitat històrica i sense cap intenció exhaustiva hem intentat estudiar què sabien i pensaven del joc i la joguina els educadors que promogueren la renovació pedagògica catalana, si se'n servien dins la tasca educadora i de quina manera.

Si bé en el segle passat ja existien veritables prohoms que a casa nostra varem dur a terme una tasca pedagògica modèlica (2) limitem aquest estudi als anys 1898-1936.

(1 cont.) aviat se'n varen obrir d'altres per als fills dels humils i que varen ser escoles públiques noves, escoles d'assaig i de reforma. Cómo realizar una escuela nueva. Ed., Nova Terra, Barcelona, 1965. p. 39. y ss.

(2) MONES.J. El pensament escolar i la renovació pedagogica a Catalunya 1833-1938. Edicions Magrana. Barcelona 1977.

REALITZACIONS D'INICIATIVES PARTICULARS

EL COL.LEGI DE SANT JORDI: FLOS I CALCAT

Flos i Calcat exposa en la memòria "Les Escoles Catalanes" les seves idees sobre com haurien d'ésser ensenyats els infants a Catalunya. Defensa com a única solució sensata el català a l'escola en el seu sentit més ampli, al mateix temps que indica ja la necessitat d'emprar mètodes d'ensenyament revolucionaris, moderns i desconeguts. Era l'any 1886, el Centre Regionalista Provençalenc premia aquesta memòria i l'editorial "Renaixença" l'edita.

El 1887 assisteix al Congrés Nacional de Mestres que tingué lloc a la Universitat de Barcelona, i en el que es va aprovar la necessitat de fer les classes en català als infants de casa nostra, seguint la norma pedagògica que diu que cada nen ha d'aprendre en la seva llengua materna. Col.labora en diversos periòdics que utilitzava de tribuna per exposar les seves idees i per donar a conèixer les novetats que s'utilitzaven a l'estranger. En un article seu al "Noticiero" de Barcelona, abril 1889, es declara partidari dels sistemes anglès i americà per ensenyar la geografia als infants.

El 1898 fundà a Barcelona el Col.legi de Sant Jordi en el carrer de Sant Honorat, 9. Allí pogué dur a terme els seus ideals pedagògics i patriòtics, començant per posar en pràctica un lema que havia fet seu: ensenyar jugant. És la primera escola íntegrament catalana de la Renaixença, i en Flos i Calcat po-

sa en practica uns mètodes racionals, de fina psicologia, ben bé de la seva invenció, i això molt abans que els diversos sistemes francesos, anglesos, italians i nord americans fossin coneguts a Catalunya. Era una època en que aprendre la lletra sense ser castigat era impossible, la instrucció primària representava un esforç violent i antipàtic per a l'alumne. La inauguració del Col.legi de Sant Jordi fou un esdeveniment i els diaris d'aquell temps se'n feren resso. Aquest fet i els mètodes usats per en Flos foren la notícia de més de 25 publicacions de l'època. Qualsevol assignatura: Història, Geografia, Aritmètica, Geometria, Dibuix, Gramàtica, Música... "era amenitzada amb una presentació que feia que aquestes disciplines entressin a la ment dels infants, d'una forma fàcil, com si juguessin" (1).

En Geografia, havia fet el mapa de les comarques catalanes, mapa d'un metre i mig de costat, rígid, amb els principals relleus topogràfics. Cada centre comarcal estava foradat. Per altra banda hi havia uns discos plans, d'un centímetre de gruix, amb un pivot al mig, que portaven el nom de cada comarca. El joc consistia en triar un disc i amb els ulls tapats anar resseguint els relleus i introduir-lo al forat corresponent.

---

(1) Ponència presentada per en Jordi Flos i Margalef a les 1es. Jornades d'Història de l'Ensenyament dels Països Catalans. Barcelona, Desembre 1977.

En Aritmètica, hi havia uns taulers de fusta d'uns 80 centímetres de costat quadriculats, amb un nombre a cada quadre, als quals des de certa distància havien de tirar unes rodones planes de goma i segons el quadre on anaven a parar es podien fer una serie de combinacions per aprendre a sumar, restar, multiplicar o dividir, i tot això jugant.

Per aprendre a llegir feia servir uns quadres amb unes lletres mobibles, per a la formació de les paraules.

Per al Dibuix i la Geometria tenia unes palmetes flexibles amb les quals es feien tota mena de figures geomètriques.

Adhuc donava classes dels seus sistemes de pedagogia als prou nombrosos mestres catalans que volien escoltar-lo, i feia el que podia perquè es fundessin col.legis catalans. "Seguint les seves instruccions es fundaren el Col.legi de Mossen Cinto i el del "Districte segon" a Barcelona i a Granollers el "Col.legi Verdaguer" (1).

El 1905 crea l'anomenada "Granja Escolar Catalana" situada aproximadament als voltants de Villarroel, París i Diagonal.

---

(1) SALTOR, Josep: La primera Escola Catalana. Consideracions amb motiu del primer aniversari de la seva fundació en el Butlletí de l' Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Barcelona, Maig 1918. pag. 7.

En una casa voltada per uns 200.000 pams de terreny on els nois podien aprendre i jugar a l'aire lliure, realitzant variats exercicis cientifico-recreatius. A la granja hi havia un gran hort on els nois aprenien a cuidar la terra, treballant-la, sembrant-la i collint els seus fruits. Al jardí hi havia un gran frontó al que deien "Universal Trinquet". Consistia en un gran mapa-mundi, on tots els països, rius i altres accidents retallats en llauna pintada de colors, hi eren dèbilment fixats. Els nois, a distàncies corresponents a la seva edat, tiraven contra el mapa una dura pilota que feia caure la placa que corresponia a un país. El noi havia de saber quin país era, la seva capital, etc.

Era també novetat un mapa de Catalunya fet a terra i de grans dimensions on eren assenyalats els accidents topografics importants, les vies de comunicació i les poblacions cap de partit, les quals eren marcades amb una rodona amb un forat al mig. Els nois havien de seguir els itineraris pre-fixats i deixar clavades a les poblacions que interessaven uns pals per al seu reconeixement.

A una altra part del jardí hi havia un teatre de titelles en el qual representaven obres escrites pels mateixos alumnes.

Aprenien Geometria i construcció amb unes grans peces polièdriques fent amb elles tota mena de combinacions que invitaven al diàleg instructiu.

A l'any 1929 va morir el seu fundador i a partir d'aquell moment es va dir Escola Flos i Calcat. Ja era director Antoni Parramón, antic professor de l'escola Blanquerna, qui li va donar noves directrius. Després de 41 anys d'existència, aquesta 1ª escola catalana va quedar destruïda l'any 1939.

A la festa d'homenantge al Col.legi Sant Jordi el Sr. Bastardes, en nom de la Protectora de l'Ensenyança, va dir:

"El renaixement de Catalunya, obra primer dels poetes, i dels artistes, després dels polítics, ha d'ésser completat per l'obra educadora dels mestres. Si de petits no ensenyem als nostres fills la nostra llengua, la nostra pàtria, la nostra raça quin sacrifici podem demanar-los per la pàtria i per la raça quan siguin grans?
Sr. Flos sóu un bell exemple per oferir als nostres joves, als bons mestres que necessita Catalunya, homes de de seny i de cor, intel.ligents i abnegats més patriotes que buròcrates que sentin els ideals i tinguin tota la vocació del sacerdoci" (1).

A Catalunya la renovació pedagògica dins de l'aula i la necessitat d'una ensenyança catalana veiem que s'entronquen ja en els seus orígens.

---

(1) BASTARDES: Festa d'homenatge al Col.legi Sant Jordi en "el Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana," nº 6, Barcelona, Juny 1923. pag.89.

En Flos i Calcat, primer representant de les dues problemàtiques, lluita fins aconseguir una xarxa d'escoles catalanes i proposa una avançadíssima línia de renovació pedagògica cercant l'interès i l'activitat dels nois, objectius que materialitza amb la confecció d'encertats i innovadors jocs didàctics mitjançant els quals s'adquireixen habilitats i coneixements.

Així fou Flos i Calcat i així ha passat ell i la seva obra renovadora a l'història catalana, només calque després d'aquest parèntesi de 40 anys se'l recordi i honri com es mereix.

L'ESCOLA MODERNA : FERRER I GUARDIA

El 1901 Francesc Ferrer crèa a Barcelona l'escola Moderna, es valorava i es practicava tant el joc espontani com el dirigit, i on sabé envoltar-se d'un equip de gent avançada de notable prestigi. Al comitè d'honor de l'escola hi havia, al principi, el naturalista Odon de Buen, el professor de la Facultat de Medicina Martinez Vargas, Canibell, Salas Anton, entre d'altres. Va tenir una acollida favorable en els medis burgesos radicalitzats en l'aspecte anticlerical, a part de les innovacions metodològiques i didàctiques que hi podia aportar (1).

---

(1) SOLA, Pere : Francesc Ferrer i Guardia i l'Escola Moderna. Curial, Barcelona, 1978, pag. 24.

L'ideari i la pràctica pedagògica d'aquesta Escola era la que Ferrer havia après a França.

La importància del joc en el procés educatiu i la consideració del treball com un element privatiu de primer ordre constitueïen dos aspectes fonamentals del seu sistema. Això queda reflectit en el desenvolupament del programa que hi havia en el cas de la primera secció (nens i nenes a partir de 5 anys).

Exercicis d'observació i de reflexió sobre els fets diaris de la vida dels nens i nenes sobre els coneixements dels objectes usuals.

1) El cos humà, la neteja, els vestits, els aliments.
2) L'habitació, els mobles.
3) L'escola, la classe, els jocs, els diferents fets de la vida escolar.
4) La ciutat, principals carrers, passetjos, places i monuments...
5) Els animals, les plantes, els minerals.
6) Biografies i fets històrics, narracions de viatges, poesies, vocabulari, conjugació. Exercicis manuals. Dibuix a la pissarra, retallar, teixir, construir, cantar, gimnàstica sense aparells, costura i tapisseria senzilla (1).

---

(1) SOLA, Pere : Obra cit. pag. 30.

Entre les publicacions de l'Escola Moderna ressenyades per Pere Sola no n'hi ha cap que tracti de jocs. Sí en canvi, una que es titula: Seis cantos en seis hojas para coros.

Entre aquests cants hi ha el dels "juguetes" amb lletra d'Estebanez i música de A. Codina (1).

A on més clara se'ns mostra la seva idea i els seus coneixements sobre el joc és en la seva pròpia obra la Escuela Moderna i en el capítol que hi dedica al tema.

El joc és indispensable als nens pel que fa a la seva constitució, salut i desenvolupament físic... L'interès i alegria que els nens experimenten en els passatemps són tan importants com l'exercici.

Els jocs, per altra banda, mereixen, en la pedagogia, un altre punt de vista i una més gran consideració... cal portar a l'educació el sentit de treball: tot joc ben dirigit es converteix en treball, com tot treball en joc. Per altra banda els jocs serveixen per donar a conèixer el caràcter del nen i el que serà el dia de demà.

L'estudi dels jocs dels nens demostra la seva gran semblança amb les ocupacions més serioses dels grans. Els nens combinen i executen els seus jocs amb un interès i una energia que només

---

(1) Ibidem pag. 48/51.

abat el cansament: construeixen cases, van a la ciutat, juguen a l'escola, fan de metges, renten roba... L'afany i el desig amb que ho fan demostra com és de profundament real per a ells, i revela que els instints en els nens no difereixen absolutament dels instints en l'edat viril. El joc espontani prediu la seva ocupació o disposicions natives. El nen juga a home i quan arriba a l'edat viril fa seriosament allò que de nen el divertia.

A més a més el joc és apte per a desenvolupar en els nens el sentit altruista. En el joc és on cal orientar els nens per tal que practiquin la llei de solidaritat:

Per en Ferrer el joc és quelcom de real en el noi que collabora en el seu desenvolupament físic i l'encamina amb interès i alegria cap el treball fomentant l'esperit altruiste i de solidaritat.

Per el mestre pot ser un ajut per a conèixer el nen.

L'ESCOLA CATALANA : MOSSEN CINTO

El 1904 l'escola catalana Mossen Cinto fou la primera escola que va practicar el dibuix veritablement educador. Un prudent eclecticisme es veu en el dibuix d'aquesta escola. L'infant juga, i tot jugant se li posen els camins de penetració cap a la conquesta del dibuix. Per això el dibuix és un treball manual, un estudi de coses, un explicar rondalles, un excursionejar, i un observar, parlar natural, just amb el

mestre" (1).

Imaginem aquest jugar de l'infant com un jugar que anava passant del joc lliure al dirigit i que d'una manera natural portava a l'amor i el plaer del dibuix que en aquesta escola era una clau que obria les portes de l'observació i de l'expressió.

En aquesta escola podem dir no sols que s'admetia el joc, sinó que es valorava positivament i que es servien d'ell com d'una bona eina per arribar a l'objectiu que l'escola es proposava.

L'ESCOLA HORACIANA : PAU VILA

El 1905 Pau Vila fundà amb propòsits renovadors en un barri menestral, i en una casa del carrer Mercader, a Barcelona, l' escola Horaciana (2). El mateix Pau (3) ens explica que li posà aquest nom perquè estava enamorat d'aquella frase d'Horaci que diu "Ensenyant deleitant". Efectivament, quan en Pau Vila va començar la seva tasca pedagògica creia que calia evitar tot l'esforç a l'infant, que el mestre ho havia de fer tot: "Deixem lliure al noi, no malavesant, i seguim-lo en sa voluntat en tot el que no pugui ésser un perill per a ell tard o aviat" (4).

---

(1), (4) GALI Alexandre :Historia de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936 llibre II. Fundació A. Galí. Barcelona 1978. p. 43 i 56.

(2) Després se'n fundà una altra a Sant Feliu.

(3) Entrevista sostinguda amb P. Vila a casa seva. Barna. 15-12-78

En l'escola Horaciana el curs maternal és considerat com una prolongació de la família. Els petits estan envoltats de pissarres, joguines, "dons" de Froëbel, plantes i flors van fent "jocs que semblen treballs i treballs que semblen jocs" (1).

Però el joc en l'Horaciana no queda restringit a la maternal sinó que com a tal es prolonga en el curs preparatori que comprèn: Llenguatge (català, castellà, francès), Càlcul, Fisiologia, Ciències Naturals, Ciències Físiques, Dibuix i Modelat, Treballs manuals i labors femenines, cant i educació musical, jocs, Geografia, Història, Moral i Instrucció Cívica (2).

En els cursos elemental i superior és el treball manual el que recull l'esperit del joc i adquireix doble importància.

> "És gran l'entusiasme que posa el nen en aquesta ocupació. A més del valor instructiu d'aquest mitjà pedagògic és una aplicació immediata a coneixements adquirits en Aritmètica, Geometria, Dibuix, construint eines que serveixin d'auxiliars a les altres ensenyances" (3).

L'excursionisme i el coneixement de la natura directement, eren practicats d'una manera regular.

---

(1) Fundación Horaciana de Enseñanza. Su labor pedagógica. Barcelona. Enero 1910. pag. 7 .

(2) Ibidem. Enero 1910. pag. 8.

(3) Ibidem. pag. 12

En Pau Vila va dirigir l'Escola Horaciana fins l'any 1912 en què va rebre una beca d'ampliació d'estudis (1) per anar a l'Institut de Ciències de l'Educació de Ginebra. L'Horaciana fou la primera escola Nova a Barcelona. Com a mostra de l'esperit de l'Horaciana, de la vàlua dels seus mestres i de la influència que va tenir a casa nostra creiem adient el record del seu co-fundador Antoni Sabater.

"El 1905 es fundà una escola a Barcelona... duia l'inepreciable impuls d'una fe i d'un entusiasme semblant al que animà aquell diari que es publicava a Barcelona també en aquella època: "Joventut"... L'escola Horaciana funciona amb molts defectes, és cert, la seva obra fou molt imperfecta... però l'anyorem i sentim una alenada d'emoció en recordar la seva història.

L'Escola Horaciana tingué la virtut d'atraure entusiasmes nous, de crear voluntats en favor seu, d'interessar els escèptics, i és perquè si bé podia faltar-hi la sàvia actuació que solidifiqués la seva existència, estava curulla d'amor i de fe. Ningú no vivia d'ella. Els professors ho sacrificaven tot, tot el temps, l'esforç, els diners, la pròpia vida si aquesta hagués estat necessària (2).

---

(1) En Pau Vila fins aleshores no havia seguit estudis regulars. És un bonic exemple de pedadog nat i autodidacte.

(2) SABATER A.: Boletín del Liceo Escolar, nº 111. Lérida. Febrero 1918. pag. 1-3.

Però nosaltres ens cenyim en el tema del joc. En Pau Vila havia estudiat l'obra de Claparede i coneixia bé la importància del joc i la joguina en el desenvolupament del nen. Aquest era un tema que havia treballat amb especial aprofundiment perquè el va exposar al grup de mestres que periòdicament es reunien per confrontar experiències i intercanviar coneixements. Fruit de la conferència donada als seus companys va ser la publicació d'un opuscle (1) del qual en va fer imprimir mil exemplars. En va repartir cinc-cents entre els seus amics i mestres interessats i la resta, anys després, el 1923, després de canviar-li les tapes i posar-li el títol: Què els hi portaran els reis als nostres fills?, i incloure una relació actualizada de llibres per als infants la va enviar com a felicitació de Nadal a les seves amistats(2).

En Pau Vila : Reflexions sobre les joguines.

En el seu opuscle titulat Què els portaran els reis als nostres fills?, en Pau Vila se'ns mostra documentat, avançat pedagog i gran coneixedor dels nens, dels seus jocs i de les joguines que més li convenen (3).

---

(1). VILA Pau : Què els portaran els reis als nostres fills?. Barcelona. Nadal 1923. Opuscle /s.p.i./ El 1er. és de 1912.

(2) Informació facilitada pel propi Pau Vila, Barcelona entrevista 15-2-1979.

(3) No hem inclòs aquestes idees que en Pau té sobre el joc i la joguina dins de l'escola Horaciana perquè no estem

Aquesta és la lliçó que ens dóna:

"El noi és l'aprenent que necessita temps per exercitar-se en l'ofici de viure, i quan en sigui fadrí serà l'home que cal.

Deixem que el noi sigui noi tot el temps que necessiti ser-ho. El noi és petit per fer-se gran en l'exercici de les seves activitats... Exercita les seves activitats mitjançant el joc, d'això es dedueix que el joc és una manifestació natural i necessària de l'infantesa...

Del joc s'ha tingut un concepte insuficient. Uns han dit que el joc és una recreació i una manera de refer el cos o l'esperit cansat... D'altres han cregut que és una mena de vàlvula de seguretat per on es perd el sobrant d'energies.

Carles Groos pensa que el joc és per als nois com un preludi i una preparació a llur vida posterior".

El joc, pensa en Pau Vila, és el mitjà pel qual el noi porta a cap la conquesta de les seves activitats futures. En el joc hi veu un descans relatiu, un exercici estímul per al coneixement orgànic, un refresc constant de les activitats de nou apreses, un poder socialitzador, una canalització dels instints antisocials atàvics. Assegura que un noi sense jugar no podria arribar a home, moriria o pujaria amb una personalitat feble i un organisme dèbil.

(3 cont.) segurs que les tinguéssim desenvolupades de la mateixa manera en els anys 1905-1912, època que ell dirigia l'escola

"Els nostres nois no saben jugar perquè no se'ls n'ha ensenyat". El carrer no és lloc per a jocs, la ciutat ha de tenir camps i parcs a propòsit (1) i que cal metoditzar els jocs i fer d'ells un ensenyament perquè el nen jugant es posa en contacte amb les coses, aprèn inconscientment llurs qualitats i servituds, adquireix força per als seus braços, destresa per a les seves cames, potència per a la seva veu, refinament per al seu aparell acústic, condicions de manar... i aprèn a conèixer-se i a sentir el goig de crear, de transformar imaginativament les seves coses; jugant aprèn a voler i a poder i sent la necessitat de la companyia capacitant-se per a la seva missió d'home, i no val la pena de metoditzar un factor tant important per a l'educació".

Quant a les joquines recomana que: "siguin senzilles perquè són les que millor serveixen per als jocs de moviment o perque són les que millor s'amotllen a son instint de creació imaginativa " (1). Convé no donar-los-en massa perquè és contribuir a la versalitat de caràcter, tan sols les suficients per a son entreteniment dins de la varietat d'aspectes de la seva naturalesa. Una joguina que respongui a la seva necessitat de moviment. Una altra que serveixi a les seves manifestacions imaginatives. Una altra a l'afany de construcció o treball manual, així fixarà la seva atenció i s'acontentarà amb allò necessari".

---

tisme.

(1) Ibidem, pag. 13.

Les joguines complicades de ressort sols l'interessen el primer moment. Recomana les nines, a les quals anomena do de Déu, els jocs de construcció i, dintre de les joguines representatives dels mitjans de locomoció, els carros (1) perquè els pot carregar (millor si hi pot pujar) i el cavall perquè respon a un instint atàvic de muntar-hi. Sobre les joguines estètiques o musicals diu que han de ser bones, comprades a les cases de música i si no, més val comprar flautes o flabiols. No és partidari de les joguines guerreres amb excepció de les de tir al blanc per afinar la punteria. Considera els jocs d'atzar deformadors de l'esperit i del caràcter. Certes joguines instructives com els jocs de càlcul, dames i escacs les recomana per als nois de més de dotze anys, car "són un bon ensinistrament del judici i de la imaginació plantejadora a través de la gimnàstica del cervell que motiven" (2) però d'altres donen una única lliçó i el noi es troba amb aptituds de construir-se-la (en lloc d'un trenca-closques geogràfic serà millor proporcionar-li els mapes corresponents per enganxar-los en les cartolines, en lloc d'una caldereta de vapor unes eines de llauner perquè s' instrueixi agradablement coneixent el valor i domini de les coses. Millor que donar-li joguines revestides de la pedantesca mania de l'alliçonament, facilitar-li tots aquells elements que per llur naturalesa poden combinar-se formant

---

(1) En els nens d'avui correspon el cotxe.

(2) Ibidem. pag.22.

el tot d'una cosa concreta, ja no són jocs sinó treball productor.

La classificació que de jocs i joguines ens dóna és la següent:

- nines i tots els seus complements
- joguines representatives dels mitjans de locomoció
- jocs de construcció
- joguines estètiques
- joguines guerreres
- jocs d'atzar
- joguines instructives.

Quedem meravellats en veure la riquesa, l'encert i l'actualitat de les idees de Pau Vila.

Si pensem que aquesta informació i reflexions sobre el joc i les joguines estaven preses en un opuscle del que se'n van fer mil exemplars i que en dos anys diferents(2) el propi Pau es va encarregar de fer arribar a mestres i educadors podem molt bé creure que a l'època va ser conegut i que va ajudar a formar l'opinió d'altres envers el joc i les joguines (1).

---

(1) Per altra banda sabem pel propi Pau que ell va seguir per altres camins no aprofundint més aquest tema. Entrevista mencionada.

(2) 1912 i 1913.

La tasca renovadora d'en Joan Bardina. L'escola de Mestres i la revista catalana d'educació

El 1902 en Joan Bardina, convençut de la reforma de les noves generacions per l'educació va començar una campanya de premsa amb el propòsit d'arribar a una transformació a fons de l'ensenyament a Catalunya. Fruit d'aquesta campanya va ser la creació de diverses escoles en les quals imperava més la bona voluntat que l'encert. Convençut que faltava una preparació per als mestres va crear el 1906 "l'Escola de Mestres", institució privada en la qual els alumnes estudiaven les assignatures del pla de les Normals amb un nou esperit. Era una escola de Magisteri diferent de les oficials, més educativa que instructiva, amb tallers de treballs manuals, i labors domèstiques, amb classes de gimnàstica, amb dues excursions obligatòries cada mes, amb visites a museus i indústries, amb conferències i en la qual es feien practiques en el Col.legi del Remei que dirigia el mateix Joan Bardina. Aquesta escola de Mestres, després de 4 anys de funcionament, va haver de tancar les seves portes per manca de mitjans econòmics.

La tasca d'en Joan Bardina en relació amb la renovació del nostre esperit pedagògic en general i de la concepció del joc en particular va continuar amb la publicació el maig del 1909 d'una revista pedagògica de caràcter tècnic que com diu Artur Martorell (1) es proposava "estrangeritzar", és a dir,

---

(1) MARTORELL Artur: Cómo realizar una escuela nueva. Barcelona, Nova Terra 1965.

portar les innovacions europees i americanes i "nacionalizar", és a dir, personalitzar i diferenciar el nostre poble, emmotllar a la nostra manera de ser les innovacions estrangeres. D'aquesta revista anomenada "Revista Catalana d'Educació" va sortir sols un nombre. Posteriorment es va reemprendre la seva publicació sota el nom de "Revista d'Educació" dirigida per Joan Bardina i després per Eladi Homs. Va ésser el portaveu de les experiències i avanços pedagògics mundials i dels assajos que es realitzaven a Espanya. A més d'una de les poques fonts de que podien beure els nostres pedagogs.

Les Escoles Mont d'Or : En Palau Vera i en Pau Vila

El 1905 (1) en Joan Palau i Vera, un del pedagogs més documentats d'aquella època fundà el Col.legi Mont d'Or. Fou una escola per a la burgesia dirigida "als pares que desitgin conduir llurs fills pel camí dels homes d'iniciativa, d'invenció, de salut i de força, en una paraula, dels que triomfen a la vida". Escola que es va proposar donar una "educació viril, estimulant de la voluntat amb hàbits de moral i sentiments religiosos per formar lluitadors honrats, d'homes d'acció" (2).

El col.legi Mont d'Or comptava amb un jardí d'infants froebelia. A més del jardí i pati de joc el col.legi va aconseguir un hort per a treballs de jardinatge i un gran camp d'esports.

---

(1) Aquesta dada és treta de l'obra citada d'Alexandre Galí. Artur Martorell dóna com a any de la fundació de l'escola Mont d'Or el 1908.

(2) MARTORELL Artur. Ob. cit. pag. 21.

Va ésser la primera escola a Catalunya en conèixer els centres d'interès de Decroly (1) i a posar-los a la pràctica, segons afirma A. Galí (2). Per part seva Eugeni d'Ors assegura que en Palau i Vera va propagar en les Escoles Mont d'Or, de Barcelona i de Terrassa, les idees pedagògiques de Maria Montessori començant a casa nostra la pedagogia activa i, per tant, una nova era pedagògica (3).

En Palau i Vera coneixia la pedagogia de Montessori, Decroly i Froebel i sembla que els nens que varen anar a aquestes escoles elitistes de Mont d'Or varen tenir la sort d'aprendre jugant amb els jocs que proposaven Decroly, Froebel o Montessori o potser amb altres de semblants fets per ells mateixos.

Més tard l'escola, per tal de poder obtenir un major rendiment educatiu i seguir més de prop els principis de les escoles noves, es va traslladar a una finca de Terrassa i va continuar les seves activitats en règim d'internat.

El 1910 alguns pares que no volgueren allunyar-se dels seus fills varen fundar a Barcelona el "nou Col.legi Mont d'Or" continuador del primer i amb les mateixes línies directives.

---

(1) Anna Rubies és una escola unitària nacional fou la primera que assaja a Barcelona aquest mètode. Després anomenada directora del grup escolar Ramon Llull, el va implantar allí.

(2) GALI Alexandre. Obra citada. pag. 34.

El programa de les Escoles del Doctor Decroly (1), que era considerat com la més acabada metoditzaci d'un pla d'estudis per a la primera etapa escolar, el dirigí Manuel Arnand i el 1913 en Pau Vila, que acabava d'arribar de Ginebra, i que hi va abocar tots els seus coneixements pedagògics. Airnand diu: "una de les causes que més grans beneficis rendeix al treball dels alumnes és l'absoluta i completa confiança entre professors i alumnes. Aquesta agradable vida en comú, a classe, a la taula, en els seus jocs dóna al professor una situació immillorable sobre els seus alumnes" (2).

Les escoles del Centre Nacionalista Republicà : Fivaller

Com a precedent de les Escoles Catalanes del districte VI cal mencionar les fundades pel doctor Jeroni Estrany qui el 1904 explica com havia concebut i planejat una escola aprofitant el esforços combinats de l'Institut Obrer Català i de la Cooperativa Obrera Catalana.

(3, pag. anterior) D'ORS Eugeni: Nuevo Glosario. Tomo I. Barcelona. Ed. Aguilar. p. 70.

(1). SALADRIGAS, R.; L'escola del Mar i la renovació pedagogica a Catalunya. Ed. 62. Barcelona 1973. p. 74.

(2) GALI, A.; Obra citada. p. 140.

"...Els socis de la cooperativa i totes les persones que ofereixin alguna competència destinaran alguna hora qualsevol de la setmana per a fer davant dels deixebles alguna feina pròpia del seu ofici... o els comunicaran algun coneixement per mitjà de converses, de jocs, d'entreteniments, de lectures... acceptant de cada un d'aquests professors voluntaris i auxiliars les iniciatives i les originalitats que s'ofereixin..." (1).

El doctor Estany dóna vida a l'escola posant el noi en activitat autènticament pròpia i incloent, per tant, el joc. Ell va ésser en aquells temps un dels pocs homes de la nostra terra que estava al corrent dels últims avenços de la psicologia experimental i va ésser l'únic que va dur alguna aportació autòctona a aquella mena de recerques. Estudia i planeja un tipus de taula escolar en la qual les mides d'inclinació del pupitre, llargada i amplada i disposició del seient estan ajustades al més rigorós càlcul matemàtic adaptat a les necessitats fisiològiques del noi. Obra seva fou un mapa mural de Catalunya, que planeja i dibuixa per a ús de les Escoles. Fou el primer en acceptar el pla d'organització de les Escoles per a dotar-les d'una graduació completa que comprenia 8 graus, fou obra seva la distribució de les matèries en programes graduats i adaptats a la graduació establerta. L'escola de pàrvuls poseïa uns quants instruments per a l'educació dels sentits que foren construïts per ell. Va ser protector dels sistemes d'autodisciplina per mjtjà de gràfiques individuals i col.lectives, del registre diari i del resum setmanal de les qualificacions del treball intel.lectual i volitiu dels alumnes.

---

(1) GALI A.: Obra citada. p. 108.

La seva darrera obra escolar fou la construcció d'una joguina que li fou premiada en l'últim concurs de la Societat Barcelonina dels Amics de la Institució i que titulà "Torre del Tonquin". Era un home que sabia interessar en el treball els que el rodejaven. Era corrent que comparegués a les Escoles amb un enginyós aparell de física senzill i admirable, com per exemple l'anell de Newton, una combinació de prismes i mica per a la demostració de la polarització de la llum. "Posava els seus coneixements, la seva paciència i el seu enginy per a portar novetats que esperonaven els mestres i deixebles" (1).

Les Escoles del districte II i VI

Les Escoles del districte segon del carrer Mercaders, 40 pral. han anat lligades a Ramon Monegal i Salvador Genis. Foren fundades l'any 1904 i eren riques de material i d'instal.lació. Des del principi a més dels dos graus de l'escola diurna elemental hi havia classes de nit (teoria i pràctica dels teixits, dibuix industrial, coneixements industrials) a l'any 1910 l'escola diurna s'augmenta fins a 6 graus i escola de pàrvuls.

Les del districte VI foren semblants a les del districte II eren organitzades pedagògicament pel Dr. Jeroni Estrany. El 1906 i en un espaiós local del carrer del Carme, 107 fou ben moblada, dotada de tot el material indispensable, comptava amb un gabinet antropomètric, una sala de música, una sala

(1) TORRES ULLASTRES, Ll.: El Dr. Jeroni Estrany i Lacerna en

especial per a l'escriptura i en el pla superior de l'edifici, en un local construït expressament per al seu objecte una espaiosa sala de cent metres quadrats per a gimnàstica amb el terra empostissat.

Les escoles del districte VI van ser un model assolit d'escola graduada, la primera pot ser que s'hagués creat a Catalunya, i a la vegada una de les primeres institucions organitzades amb preocupacions tècniques de control físic, psicològic i pedagògic dels alumnes.

L'escola de pàrvuls poseïa uns quants instruments per a l'educació dels sentits que foren construïts pel Dr. Estrany.

Joan Gibert creà un orfeó d'entre els nois de l'escola i varen guanyar una medalla d'or en l'Exposició de Material d'Higiene Escolar.

Tant les del districte II com VI varen ser sostingudes per associacions de persones protectores sota el guiatge de Ramon Monegal.

S'hi celebraren durant tot el curs sessions de gimnàstica sueca en els locals de l'Escola però l'acció més considerable en aquest aspecte va realitzar-la la institució a base de les colònies o semicolònies escolars.

(1, pag. anterior) el Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana Any II n. 2 Barcelona, Febrer 1918. pag. 50.

L'any 1908 es va organitzar una colònia per a 24 nois a Arenys on es féu un dels primers intents d'emplenar els dies de vacances amb esplais i activitats enfortidores del cos i de l'esperit. L'any següent, veient que no era possible de fer arribar els beneficis de l'estiueig a tots els nois, la colònia va ser substituïda per un curs de gimnàstica sueca a la platja. Els nois anaven a l'Escola a les vuit del matí i, en tranvia, eren conduïts a la platja, on passaven tres hores i mitja "fent exercicis gimnàstics, jugant, prenent el bany i esmorzant".

Aquests cursos a la platja van tenir molta anomenada i van influir en el caràcter general de la institució, en tal forma que alguns dels seus professors feren de l'educació a base de l'ambient propi de la cultura física en la seva més àmplia significació una mena d'especialitat. Així Pere Vergés i Martí Serra, que durant la República va dirigir el grup instal.lat al col.legi dels PP. Jesuïtes de Sarrià.

L'Escola Vallparadís: Alexandre Galí

El 1910 Alexandre Galí comença a dirigir l'Escola Vallparadís a Terrassa. Fou una Escola que varen fundar els fabricants per als seus fills, escola d'assaig oberta a les noves concepcions educatives i que donava importancia primordial a l'observació i experimentació dels pro-

pis nens. El mateix Galí ens explica que:

"... va tenir la rara fortuna de conèixer l'Escola Decroly amb les seves col.laboradores a través de la simpàtica revista 'L'Ecole Nationale' a la qual ens vam subscriure, tinguérem notícia dels jocs educatius, dels centres d'interès i de totes les descobertes i aplicacions de l'inquiet pedagog belga"(1).

A la seva escola quan parla de l'adquisició de coneixements diu:

"vam intentar concentrar-los d'una manera viva sense negligir mai el contacte amb tot allò que constituía l'ambient real dels nois. En el Jardí d'Infants per als moviments, per als jocs, i per al cultiu del llenguatge, tan lligat amb la mentalitat mítica de l'infant, vàrem abocar-hi tot el que vàrem tenir a mà del folklore popular a part del que ens va semblar convenient del mètode froebelia, -el mètode Montessori encara no ens havia arribat- així miravem de treure profit del joc espontani dels infants"(2).

L'Escola del temple de la Sagrada Família: Gil Parés

El 1910 Gil Parés va crear una Escola per a la classe

---

(1) GALI, Alexandre: ob. citada p. 122

(2) Ibidem, p. 130.

humil en el mateix temple de la Sagrada Família. En Gaudí la va projectar d'una sola planta, amb tres aules, cada una d'elles amb un pati per jocs i jardineria i un lloc adient per a classes a l'aire lliure. Fou una de les primeres escoles privades en les quals es va assajar el mètode Montessori. Pretenia resoldre el problema obrer dintre de la barriada donant-li la millor, per no dir l'única, de les solucions que exigeix: les escoles. Comptava amb 150 alumnes dividits en tres graus, a càrrec d'un mestre i dues mestres. L'ensenyament insistia sobre la conducta i comportava una considerable participació dels nois.

El Liceu Escolar de Lleida : en Frederic Godas

El Liceu Escolar de Lleida fou una escola privada que obrí les seves portes el 2 de febrer de 1906.

El pensament, la vida de l'Escola queda reflectida en la revista que editaven: "El Boletín del Liceo Escolar". En ella hi trobem forces referències als jocs i esports infantils. Hem escollit el l'article d'un professor de l'escola José Clua.

"Ben mirat i si examinem detingudament el nen quan juga, observem que no fa una cosa sense una finalitat determinada, ben al contrari, es veu un pla, una idea tra-

çada abans, un objecte que s'ha proposat realitzar en aquell moment satisfent dues necessitats i, fins i tot, dues obligacions: l'una, imposada per la seva pròpia natura i, l'altra, pel seu desig explícit i ferm encara que ineficaç i vague..."

"Si veiem tantes i tan grans avantatges en el joc dels nens, no hem de permetre mai que se'ls privi de tan innocents plaers, tal com acostumem a fer molts pares que pel sol fet que jugant criden, corren, fan soroll o embruten, els condemnen a estar asseguts o quiets, privant-los així, d'un gran bé, d'un aliment que ell mateix es proporciona, sense despeses, i que és la principal base perquè siguin forts, robustos i homes el dia de demà"(1).

A l'escola hi havia un camp d'esports molt gran amb piscina olímpica, velodrom reglamentari, teatre de titelles, biblioteca, pista de patins, camp de gimnàstica. El Sr. Sabater, a més a més d'entusiasta professor en fou l'entrenador:

" A les sis del matí ja era al camp de futbol, cada dia a entrenar els nens" (2).

---

(1) CLUA; José : Los juegos infantiles en el Boletín del Liceo Escolar nº 76. Lérida, Enero 1915. p. 15-17.

(2) Informació facilitada en l'entrevista sostinguda amb la Sra. Sabater, filla del gran mestre, Barcelona 13 de Març 1979. Ens explica que el seu pare fou autodidacta: "Amb

El Sr. Godas, fill del fundador ens explica (1) com a l'escola el joc es va polaritzar en l'esport-podem dir que en el futbol-, l'esport era considerat una base fonamental a la que el Sr. Sabater li va donar una reeixida.

El propi Antoni Sabater ens ho explica així:

"El Catalunya Esportiu F.C. fou una realitat del joc-esport. Crònica del Liceu de Lleida.

Al grau superior del Liceu Escolar, uns quants nois tenien constituït un petit team d'organització rudimentària, jugaven al pati, al Camp d'Esports, pel carrer, però sense una formació seriosa.

A primers de l'any 1922 joventut Republicana, vista la gran afició de la mainada a jugar a futbol, va organitzar un campionat infantil, el Sr. Sabater va donar una més acurada organitzada als nois de la seva classe; aquell team rudimentari va prendre una forma definitiva i va emprar un nom: Catalunya F.C.

Des de la fundació a mitjans de juliol de 1922 aquest Club no ha interromput sa marxa ascensional, iniciada ja des del Campionat (actualment compta amb prop de 5 teams) i organitzen nombrosos partits " (2).

(2, pag. anterior) rítmica seguia el mètode Dalcroce, jo encara guardo algunes revistes que ell rebia, i fora de les hores de classe ensenyava a cantar cançons amb gestos".

(1) Entrevista amb ell. Barcelona. 31 de Març 1979.

Als pobles i a les ciutats petites es jugava a altres coses: baldufa, les boletes, el buli-dali (flendi), jocs de carrer i el Liceu Escolar els asumia. El Sr. Sabater ajudat per Sr. Godas tenia gran interès amb què es fessin en els patis de l'Escola. Eren els mateixos però organitzats en forma de competició.

De tots els jocs volien fer-ne néixer una responsabilitat. Era un jugar per jugar que col.laborés a la formació del nen. En aquelles competicions era tan important el guanyar com el saber perdre. Estaven acostumats a que a totes les classes es fes la valoració, es fes rebre el cop de perdre i poques vegades se sentien els crits del guanyador.

El Sr. Sabater també es preocupava de crear jocs nous. Posar una flor a l'espatlla i procurar que l'altre no l'agafés, procurava inventar-los i que hi hagués una riquesa de joc. En el Liceu Escolar de Lleida l'esbarjo era una activitat continuada de jocs estimulants.

A classe s'empraven jocs didàctics a més a més dels Montessori. Un d'ells l'anomenat "mosaics" era un joc de composició. Hi havia caixes plenes de jocs d'arquitectura que s'utilitzaven molt, sobretot els dies de pluja.

(2, pag. anterior) SABATER, Diari personal. Lleida 1922. Manuscrit original que guarda la seva filla.

Els treballs manuals i el cant eren molt valorats a l'Escola. Quan es feien treballs manuals hi havia el costum de cantar o xiular en veu baixa. Quan morí el Sr. Godas el substituí en la direcció de l'Escola el Sr. Humbert Torres certament idoni per dirigir una escola a on s'atorgava alta categoria a l'educació activa i singularment al joc, perquè la mateixa característica distinguia l'Escola teosòfica Damon de Vallcarca de la qual Torres, teòsof eminent, havia estat el principal promotor (1).

Fundació Montelimar : Colònia d'orfes

Patrocinada per el Sr. Cusi i a Montelimar, la seva finca de Mongat, comença una singular experiència educativa amb 11 nens orfes (7 nens i 4 nenes) que vivien familiarment amb els seus padrins, el matrimoni Forteza i el seu professor el Sr. Antoni Sabater co-fundador amb en Pau Vila de l'escola Horaciana i mestre del Liceu de Lleida.

L'experiència començà el 1934 i durà 6 anys fins després de la guerra. La pròpia Sra. Mercè de Forteza la que feia de mare de les criatures i la Sra. Salomé Sabater filla del professor i que com d'altres persones també hi estava vinculada, ho recorden així:

" en Ventura Gasol va dir que anessim a buscar els nens

(1) informació facilitada pel Dr. Tusquets. Entrevista 9-5-79.

a la Casa Caritat però les monges no ho varen voler perquè l'escola era laica. Quatre nens procedien de la Protecció de la Infància del carrer Wad-Ras i dos de la Casa Caritat i els altres nois de diferents pobles.
A Montelimar feiem vida familiar, al matí els nois treballaven al camp i en els tallers i les noies cosien la roba i endreçaven la casa. Després de dinar i fins a quarts de vuit del vespre anàvem a l'escola amb el Sr. Sabater. Teniem com a professor de música un violinista de Pau Casals, les classes d'idiomes les donava el Sr. Cusi i la seva filla.

Vivíem com una família, jugàvem a ping-pong, anàvem al Palau, al Liceu, al teatre grec" (1).

Les Sres. Sabater i Forteza ens han deixat els documents d'aquella obra que ells viuen i recorden com si encara existís i hem pogut conèixer llegint el diari de l'acampada a Sant Mateu 1935, les poesies, i els diaris i llibretes dels nois i veient les fotografies la línia pedagògica de l'escola i comprovar que era similar a la de les altres escoles que hem esmentat: alegria, treball ben fet, respecte dels uns als altres afegint-hi en aquest cas, classes pràctiques en els tallers i en el camp i la casa.

A Montelimar es jugava, es cantava, es feia teatre, es celebraven totes les festes fent fins i tot jocs de mans.

---

(1) FORTESA i SABATE, S. Entrevista a casa de la Sra. Sabaté. Barcelona 2-3-79, les dues recorden els noms i detalls de tots els antics alumnes i continuen tenint

En el diari que els escrivien hi han constants referències als jocs de pilota i en els jocs a les acampades.

REALITZACIONS DE LES ENTITATS PÚBLIQUES

El Consell d'Investigació Pedagògica i les Escoles d'Estiu

Totes aquestes realitzacions havien estat obra de la iniciativa particular. En aquesta dècada l'únic intent de caràcter públic i oficial fou el Pressupost Extraordinari de cultura presentat el 1908 per la Comissió de Tresoreria i Obres de l'Ajuntament. Fou un projecte avançat i ambiciós que intentava resoldre el problema escolar de Barcelona creant una institució de Cultura Popular que devia organitzar quatre grups escolars modèlics. Aquest projecte que no va prosperar va posar les bases i fou l'antecedent de la futura obra municipal de Cultura.

La segona dècada del segle fou la de les realitzacions oficials confiades als homes que havien dirigit les anteriors experiències d'Escoles Noves.

La Diputació en el 1913 creà el "Consell d'Investigació Pedagògica". El seu objectiu fou "investigar els progressos de la Pedagogia, aplicar-los i adaptar-los a les seves escoles i institucions.

(1, pag. anterior) relació amb la majoria.

El 1914 el Consell d' Investigació Pedagògica de la Diputació (1) va assajar la creació d'una escola d'estiu. Era un assaig d'aquella Escola de Mestres que Prat de la Riba havia volgut fundar el 1910 i que no passà de projecte perquè entrebancs administratius n'impediren la creació. El primer any funcionà del 27 de juliol al 22 d'agost (2). Havia estat projectada principalment per als mestres rurals, però hi assistiren, a més de mestres de Catalunya i Mallorca, professors particulars, institucions, religioses i religiosos dedicats a l'ensenyament i fins i tot mares de família.

S'hi van donar tres cursets: l'un explicatiu del mètode Montessori a càrrec de Joan Palau Vera, l'altre sobre treball manual educatiu i el darrer que feia referència a les tècniques del dibuix agafat directament dels models.

El mateix any i per iniciativa del Consell de Pedagogia es du a terme a la Maternitat un assaig d'educació amb nens de 3 a 6 anys aplicant el mètode Montessori.

L'Escola Pública de Barcelona i el mètode Montessori

"Per a nosaltres, barcelonins, Maria Montessori, és una figura entranyable. Va viure molts anys al carrer Ganduxer

---

(1) Fundat el 1913. El 1916 esdevingué Consell de Pedagogia amb més àmplies facultats.

(2) La segona Escola d'Estiu que tingué lloc l'any següent va ser organitzada per la Mancomunitat. Els cursos van con

i deia que aquest era el país que preferia després del propi" (1).

El 1909 Maria Montessori va publicar el seu llibre fonamental "Il metodo della pedagogia scientifica applicatto all'educazione infantile nelle Case dei Bambini" que en Joan Palau i Vera traduí el 1915.

A les Case dei Bambini la Doctora es dedicà a l'educació dels pàrvuls però ben aviat acomençà l'estudi de l'aplicació del seu mètode a l'ensenyament elemental.

A Barcelona la doctora donà el tercer dels seus cursos internacionals i la nostra ciutat va ser la seva "pàtria adoptiva" per la celebració del XVIII Curs Internacional.

"Barcelona se sent joiosa i espera d'aquest nou curs fruits sabrosíssims per a l'educació dels nostres infants i per la dels infants dels altres països, amb els quals es sent profundament lligada pels llaços de l'amor. l'educació i la cultura dels futurs ciutadans del món" (2).

(2, pag. anterior) tinuar fins a la proclamació de la Dictadura el 1923. L'Escola Normal Catalana no va poder ser instaurada fins que es constituí la Generalitat el 1931 i va aprofitar totes les experiències acumulades per l'Escola d'estiu.

(1) SAINZ AMOR, Concepción: Significado de la educación Montessoriana en sí misma y en su relación con Barcelona.

L'Escola model Montessori (1) sita en el carrer Diagonal n. 48 és una de les 12 escoles catalanes a Barcelona (2).

(1, pag. anterior) Perspectivas pedagógicas. Barcelona 1971. nº 27, p. 353.

(2, pag. anterior) COMISSIO de CULTURA: L'escola pública de Barcelona i el Mètode Montessori. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 2 de Març del 1933. p. 12.

(1) Aquesta escola de la Casa de la Maternitat sostinguda per la Diputació de Barcelona, es fundà el març de 1915. El 1918 tenia 120 alumnes dividits en 4 classes.

(2) Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Any I, n. 1, Octubre 1917, la relació completa a Barcelona és: Escoles Catalanes del districte VIe. C/ Carme, 107. Escoles Catalanes del districte IIn. C/ Mercaders, 40. Escola Catalana Mossen Cinto Passeig de S. Joan 85. Escola del C.N.C., C/ Lladó, 7. Escola Catalana C/ Moncada 31 i 33. Academia Verdaguer C/ Aragó, 359. Escola de l'Ateneu "Democràcia" del districte VII C/ Aragó, 135. Escola de C.N.R. de Sant Gervasi C/Laforja, 222. Escola Santa Eulària C/ Caraça, 5. Col.legi de Sant Jordi C/ Llúria, 45. Institut Feminal C/ Clarís, 24. Escola model Montessori Via-Diagonal, 482.

.../..

El mètode montessorià va tenir una gran acceptació, importància i difussió a l'època.

Així el 1911 la revista literària de Barcelona "Feminal" dedicava el primer comentari a la Doctora Montessori i al seu mètode, el 1912 "Revista de Educación" fundada per Joan Bardina traduí dos articles de Josephine Tosier en els quals era exposat el mètode aplicat a les classes de pàrvuls. El 1913 el Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona pensiona a Joan Palau i Vera per anar a Roma i estudiar les "Cases dei Bambini". En Joan torna convençut i entusiasmat. El primer assaig del mètode era implantat també al Col.legi Mont d'Or que dirigia el propi Palau.

(2, pag. anterior) a fora de Barcelona: Escola Nacional Catalana Bellcaire d'Urgell. Escoles Dr. Robert Hospitalet de Llobregat. Escola Catalana que dirigeix D. Pere Llobera Terrassa. Casa dels nens Vilafranca del Penedès. Centre de Cultura Popular Sabadell. Col.legi de la Sagrada Família Sabadell. Les escoles catalanes són les escoles d'avantguarda que segueixen les noves corrents pedagògiques.

El 1914 l'Ajuntament en pensiona 4 professors i la Diputació dues per assistir al Segon Curs Internacional que la doctora donaria a Roma. Acabat el curs les pensionades donen conferències al Saló de Cent i el "Consell de Pedagogia" inclou dintre el programa de l'Escola d'Estiu un curs de divulgació del mètode Montessori a càrrec de Palau Vera i de les professores pensionades. Per a millor coneixement dels mestres inscrits i interessats en el mètode es proveeix una secció del Museu Pedagògic de material Montessori.

En aquest any s'organitzaven montessorianament l'Escola del Temple de la Sagrada Família i les Escoles de Mossen Cinto.

La Diputació de Barcelona munta una escola nova per assajar i conèixer les resolucions que per a l'ensenyament elemental havia trobat la Doctora. Una col.laboradora de Montessori, Anna Macharonni portà ací l'aplicació del mètode a l'ensenyament dels infants de 7 a 10 anys. Els resultats foren excel.lents. Aquesta primera Escola o "Casa dels nens" que estava al carrer Universitat 21, fou traslladada a un local més espaiós del carrer de la Diputació 262.

Al mateix temps l'Ajuntament creava dues escoles municipals Montessori i n'encarregava la direcció a les dues pensionades, senyoreta Dolors Canals (l'escola del carrer Balmes, 69) i Merce Climent (l'escola del carrer Tapineria, 33). L'altra professora (tanmateix pensionada per l'Ajuntament), senyoreta Vigneaux, mestressa nacional, aconseguia que l'Estat li permetés de transformar la seva esco-

la en escola Montessori que començà en el carrer Lluria el 1914 i després passà al Passatge Mendez Vigo, 6. Val gui a dir que aquestes escoles foren les primeres escoles del món després de la de Roma que seguiren el nou mètode.

Josefa Roig ens comenta que els de 5 anys tots saben llegir i escriure,sumar i fer els exercicis sensorials que perfeccionen d'una tal manera els seus sentits que quan se'ls ensenya un exercici nou ho veuen tan clar que ho fan amb facilitat com si ja fos cosa coneguda per ells, sentint sempre amor pel treball i continuat desig de progressar (1).

El 1915 funcionaven a Catalunya tretze escoles Montessorianes i la doctora volgué honorar-les organitzant a Barcelona el Curs Internacional en el qual exposaria per primera vegada públicament el seu mètode aplicat a l'Escola Elemental.

Aquest curs desvetllà una gran curiositat i un gran interès entre els mestres, pares i estudiosos "a tots els que dins el camp de l'educació i de la filantropia, es preocupen del benestar de l'infant i de la sort de les futures generacions".

---

(1) ROIG, J. : Moviment Montessoria. Butlletí de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana. Juny 1918 n. 6. pag. 116.

Es matricularen al curs 181 alumnes italians, portuguesos, anglesos, escocesos, australians, canadencs i nordamericans. L'Escola d'Estiu d'aquell incloïa un curset dedicat als mestres de fora que no havien pogut assistir al Curs Internacional.

El 1917 el Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació crea una càtedra de Pedagogia i l'encomanava a la Doctora Montessori. La Càtedra es transformà en "Laboratori i Seminari de Pedagogia" i fou residenciat a l'escola de la Diagonal 482, la qual cosa facilitava els assaigs-treballs.

A l'Escola d'Estiu d'aquest any hi ha un curs titulat "Estudi Científic de la pedagogia Montessori".

El mètode Montessori creix ràpidament. Escoles de tots els ordres i estaments l'implanten i s'organitzen conferències i cursets.

Els mestres conscients de la missió que Catalunya els assenyalava, es lliuraven a l'empresa aportant tota la seva capacitat vocacional i el seu afany d'assimilar les novetats que en matèria de pedagogia podien oferir-nos els països estrangers. És en aquest sentit que cal reconèixer i valorar la influència indiscutible que exercí l'Escola d'Estiu (1).

---

(1) SALADRIGAS, Robert: Obra citada p.130.

L'any 1924, destruïda la Mancomunitat, la Diputació de la Dictadura suprimeix l'Escola Montessori per la seva catalanitat que anava lligada a la condició d'escola pedagògicament científica i, per tant, vinculada amb les necessitats del nen i respectuosa amb la seva personalitat. Però l'escola no morí, els pares dels alumnes constituïren un Patronat que permeté la continuació de la Institució i començà a funcionar sota el nom de "Mútua Escolar Blanquerna".

Galí ens explica (1):

> "l'escola Blanquerna, successora en el camp privat de la que fou Escola Graduada de la Mancomunitat de Catalunya, al seu torn producte de la transformació de la que havia estat Escola Montessori, primer sota el règim de la diputació de Barcelona i després de la Mancomunitat tenia el pati de joc, gairebé tan gran com un camp de fútbol, contenia un parc reservat per als pàrvuls, amb estris per a la gimnàstica natural, gronxaidors, caixes de sorra, un tobogan... i en un extrem, per als mitjans una paret dividida en petits frontons, i, a part, en un reclam especial, un gran frontó per als nois grans".

---

(1) GALI, Alexandre: Obra citada. p. 156,

Quan Galí parla de la tècnica pedagògica de l'Escola Blanquerna i dins de l'apartat ensenyaments complementaris li posa el sub-apartat: Excursions, visites, jocs, i escoltisme.

"Quant als jocs, no vam deixar abandonats els jocs tradicionals, creiem que el joc és un element fonamental de la formació adhuc de la formació moral i que per tant el professorat se n'ha de sentir responsable, com es sent responsable dels altres ensenyaments, però ha de poder comptar amb una professora o un professor de joc que el descarregui de la pràctica material. A l'Escola Blanquerna vam negligir aquest auxili i per això no vam treure del joc tot el rendiment que ens calia esperar".

Les dues Escoles Montessori de l'Ajuntament durant la Dictadura foren víctimes de les exigències d'aquella època però pogueren sostenir-se i l'esperit del mètode sura per damunt de tot.

En crear-se les places de mestres municipals parvulistes destinades als grups escolars de Barcelona el mètode Montessori fou un dels que entraren dins l'organització d'aquests grups.

L'Escola Municipal Montessori del carrer Aribau 155 es trasllada al carrer Corcega 268 i la del carrer d'Ataülf es dota de més material.

El 1933 hi ha 13 escoles a Barcelona que segueixen aquest mètode i 20 poblacions a Catalunya on també s'implantà.

Del 1911 a 1920 Barcelona fou així com la Meca del montessorianisme mundial (1).

I no tant sols això, A. Galí (2) assegura que després de l'any 1912 no hi ha cap pedagog modern, cap assaig realitzat a l'estranger, cap recerca experimental, cap doctrina nova de que no es tingui coneixement i fins els nostres pobres però heroics assaigs comencen a ésser coneguts a França, a Bèlgica i a Suïssa on l'any 1912 va a parar Pau Vila i després Lloreng Jou.

Aviat s'obrirà la Biblioteca del Consell d'Investigació Pedagògica i arribaran innombrables publicacions, llibres i revistes que a Catalunya no havia vist ni conegut a penes ningú. Fins aquest moment el gran mèrit de les institucions privades d'assaig, el gran mèrit de Catalunya fou d'haver redescobert amb la seva tenacitat a perseguir la cosa viva, pràctica i real; tota la pedagogia nova i haver-ne exhaurit tots els processos.

---

(1) SAINZ-AMOR, Concepción: Significado de la educación Montessoriana en si misma y en su población con Barcelona. Perspectivas pedagógicas, nº 27. Barcelona, 1971. p. 353.

(2) GALI, A.: Obra citada. p. 145.

L'any 1911 té lloc a Espanya i especialment a Catalunya un fet transcendental com és el que els mestres vagin col·lectivament a l'estranger a veure món.La primera fou una caravana de dotze mestres de tota Espanya, entre ells un català, Josep Montua. Visiten diversos indrets de França i Bèlgica i assisteixen al Congrés de Paidologia de Brusel.les. La segona expedició formada per algunes dotzenes de mestres va ésser organitzada privadament per una mestra de pàrvuls que aleshores professava a Lleida, Anna Rubies. Tingué com a centre Tolosa. La tercera va sortir a despeses de l'Ajuntament de Barcelona, catorze mestres visitaren Suïssa, Alemanya i França El mateix any l'Ajuntament de Barcelona pagava la segona caravana amb dotze mestres. Van visitar Suïssa i Itàlia. El 1913 l'Ajuntament va organitzar la tercera caravana de deu mestres que visitaren França, Suïssa, Alemanya i Bèlgica.

Quan els nostres pedagogs sortiren fora d'Espanya pogueren constatar que des del punt de vista de l'aplicació poca cosa havien deixat d'assajar en el pla de la pedagogia nova, Les tècniques de treball com el dibuix del natural, les visites, les excursions, la combinació de la cultura física i la intel·lectual i moral, l'ensenyament del llenguatge per la pràctica de l'expressió, els inicis de control psicològic, i el sistema de fitxes i les solucions de conjunt, el self-governement, els mètodes d'activitat espontània, la disciplina pel tracte cordial sense premis ni càstigs, tot havia estat posat en pràctica.

La majoria d'assaigs que es Wan iniciar durant la primera dècada del segle van durar poc. Exceptuant l'Escola Mossèn Cinto i les Escoles del districte VI, gairebé totes les altres no passaren dels quatre o cinc anys d'existència. Però l'obra d'aquelles institucions va reviure incorporada en les corporacions populars que van actuar en funció d'Estat i es va transsubstanciar en l'organització pública de l'ensenyament d'una manera tant completa que es pogué afirmar en un moment donat, que Barcelona, i també en participava la resta de Catalunya, posseïa una de les organitzacions públiques d'ensenyament primari més avançades d'Europa quant a l'aplicació massiva de les grans innovacions de la pedagogia moderna " (1).

El Patronat escolar de Barcelona : Manel Ainaud

El 1916 Manel Ainaud es posà al front de la Comissió Municipal de Cultura, ressucità uns legats per a la construcció d'escoles i projectà un ambiciós pla de construccions escolar que l'Ajuntament aprovà i posà en marxa amb la construcció dels grups escolars "Baixeres i Farigola".

---

(1) GALI, A.; Obra citada. pag. 157.

El poble català tenia fam de cultura i per satisfer aquesta necessitat demanà bones escoles primàries, és conscient que ha estat instruït tan sols i molt deficientment i vol per als seus fills una educació completa, donada dins dels locals apropiats i amb tota la cura que els nous avenços pedagògics recomanen. Aquest desig de millorament de cultura es va manifestar d'una manera més forta per la part menys il.lustrada pel poble baix que va organitzar el 1918 una campanya cultural realitzada al districte VIIe. per les Cooperatives de Sants i Hostafrancs i per l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

"Era una cosa meravellosa veure aquests actes concorreguts de dones i mainada; commovia parlar amb obrers que confessaven la seva ignorància, però comprenien els aventatges d'una bona educació i s'esforçaven perquè llurs fills poguessin gaudir d'una il.lustració que a ells els mancava. Semblava un somni que persones analfabetes estiguessin tan ben orientades en qüestions escolars que comprenien exactament el que significa educació i que concedissin un valor molt limitat a l'ensenyança llibresca i memorística" (1).

---

(1) MONTUA, J. : Demanant una escola, en el "Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança catalana" nº 6, Barcelona , Juny 1918, pag. 105.

Com a coronament el 12 de maig es féu una manifestació presidida per la Comissió organitzadora, conferenciants, nois i noies portaven uns cartells on es llegia : "El poble té dret a la cultura", "Volem l'Escola Formosa". L'alcalde Sr. Iglesies els va rebre i els assegurà que no sortiria aprovat el pressupost extraordinari si no hi figurava la quantitat per bastir l'escola graduada que es demanava.

La Història ens ensenya com en aquest cas un cop més el poble va ser enganyat malgrat l'esforç i la bona voluntat d'alguns dels seus dirigents.

Ainaud suggereix la creació d'un Patronat Escolar que tingui la Facultat d'escollir els mestres i regir les escoles. Aquesta petició és acceptada pel Govern i aprovada per Reial Decret del 17 de febrer del 1922. En els seus grups escolars el Patronat Escolar de Barcelona aconseguí reunir uns excelents mestres, enriquir l'ensenyament amb activitats educatives que fins aleshores sols s'havien intentat esporàdicament a les escoles públiques, també aconseguí una dignificació moral i material dels mestres, dotà els grups de material de treball i que l'escola oficial i pública tingués un alt nivell i prestigi i que les seves aules hi passessin alumnes de totes les classes socials. El Patronat fou suspès a finals de l'any 1923 i rehabilitat amb més grans possibilitats l'any 1930 per cloure definitivament en el 1933 (1).

---

(1) MARTORELL, A.: Obra citada. pag. 52.

Colònies escolars

L'Ajuntament Barceloní a la vegada que dignificava l'Escola Nacional continuava el seu paper de pioner pedagògic a través de les institucions i activitats que patrocinava. El Dr. Tusquets ho explica així (1):

"Barcelona un Patronat format per persones influents i preocupades per aixecar el nivell cultural de la classe obrera mantenien algunes escoles entre les quals sobresurten les escoles del districte VI del carrer del Carme dotades de suficients mitjans materials, de mestres eficients, i obertes al progrés pedagògic.

Cal dir que tenien aules adients, una gran sala per practicar gimnàstica sueca sota la direcció d'un professor especialitzat, servei antropomètric amb els seus corresponents aparells i metge que portava cura de l'estat físio dels escolars. A les vacances d'estiu el Club Natació Barcelona deixava de 8 a 11 del matí la seva platja als alumnes. Feien gimnàstica, nedaven, jugaven i abans de tornar a casa esmorzaven a càrrec del Club".

---

(1) TUSQUETS, Joan : Pedro Verges Farres, creador de una civilización escolar democrática y cristiana. Perspectivas Pedagógicas nº 31, Barcelona, Enero 1973. p. 327.

El 12 de Juny del 1906 la Comissió de Govern que presidia el Sr. Ermenegild Giner de los Rios proposà al Consistori, el qual ho aprovà, la institució del Servei de Colònies per als escolars de la ciutat. Per atendre aquest servei hom demanava que fos consignada la quantitat de deu mil ptes. que per acord de la Corporació Municipal fou augmentat fins a quinze mil ptes.

Aquell mateix estiu començà aquest servei essent establertes sis colonies: 3 de nois i 3 de noies, de 20 places cada una, les quals passaren tot el mes d'agost a Collbató, Sant Celoni i Llinars del Valles i les noies de Sant Feliu de Codines, Caldes de Montbui i Vilassar de Mar. L'elecció dels mestres fou confiada als Directors de les Escoles Públiques els quals feren la proposta corresponent (1).

A la vista del'èxit obtingut davant de les estadístiques mèdiques que assenyalaven un augment de talla i pes, es continuà aquesta tasca intentant que el nombre de nens que se n'aprofitin sigui més gran i se n'organitzin cada any més (2).

---

(1) COMISSIÓ DE CULTURA: Obra de Colònies Escolars, Banys de Mar i Semi colònies per als alumnes de les escoles de Barcelona 1906-1931. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, pag. 2-20.

(2) L'estiu del 1935 la xifra de nois i noies que s'havien beneficiat del servei de Colònies, Semicolònies i Bany de Mar passava de dotze mil.

Els nostres antecessors promotors d'aquesta, aleshores, singular tasca, consideraven la Colònia com la prolongació de l'Escola, com l'Escola mateixa en ple camp. Així la Comissió pedagògica de l'any 1914 explicà molt clarament:

" Les obres periescolars són obres socials per les quals s'intenta garantir el dret a la vida i el millor viure, especialment als més necessitats de protecció: els pobres.

Periescolars són les anomenades per unes Escoles del Bosch i per altres escoles a Plein Air.

Entre nosaltres perdurà l'Escola miserable instal.lada en quansevol casa de la població sense una adient distribució del local ni una proporcionalitat entre la superfície i els metres cúbics d'aire amb els nois. Tenim un concepte roí i mesquí dels llocs on es forja espiritualment la humanitat futura i considerem cosa extraescolar tot el que se'n surtd'aquest marc deplorable. Els esforços fets per algunes municipalitats no són suficients per a l'autèntica reforma i amb evident error es consideren obres o institucions periescolars les cantines, les dutxes, les excursions, les escoles menageres i a l'aire lliure. Si volem engrandir l'acció culturitzant del mestre i de l'escola veurem tant les cantines com les dutxes com a part integrant de l'escola i les

colònies escolars, com a continuació de l'escola" (1).

L'any 1916 la Comissió de Colònies del nostre Ajuntament portava organitzades 238 colònies repartides entre seixanta poblacions.

En l'aspecte físic, les millores mitjanes dels nois obtingudes per cada colònia quedaven constatades pel millorament de talla, pes i perímetre toràcics (2)en unes completes taules que reflecteixen, per una banda, la inquietud científica mèdica, i per altra, el goig de la feina ben ordenada i ben feta que veiem respiren mestres i organitzadors.

Per apropar-nos i intentar conèixer la vida de les colònies acudim a l'informe redactat pels responsables d'una d'elles, l'anomenada "Energía eléctrica" (3).

---

(1) AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA : Comisión de Colonias escolares y Escuelas del Bosque nº 3. Actuación Pedagógica de la Comisión. Año 1914. Barcelona, 1914.

(2)AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL DE BARCELONA: Comissió de Colònies Escolars i Escoles del Bosc, n. 8. Les colònies escolars dels anys 1916-1917. Barcelona, 1917. pag. 34.

(3) AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL: Obra citada. pag. 9-16.

"La vida diària dels colons fou, amb poques variacions, com segueix. Es llevaven a les 6, es feien la toilette, es plegaven el llit i jugaven una mica en un clos que per a nosaltres havien fet davant mateix de casa. Després esmorzaven i en havent esmorzat empreníem una petita excursió al poblet o a la muntanya... però sempre anàvem a parar a un prat... conversàvem referent a les coses que havíem vistes o trobades, llegíem versos o alguna història o contàvem rondalles o cantavem esperant l'hora de dinar. Al migdia ens servien un bon apat suculent, abundant i variat, amb molta gana i alegria, i en havent acabat deixàvem els nois que voltessin un xic per a esbargir-se i després els feiem anar a fer la migdiada. En llevar-nos preníem el berenar i tornàvem a casa a recollir el correu... Després organitzàvem jocs a la placeta de davant la central (rescats, galop, romaní-romana, balle chavaliere...) fins que es feia fosc que entràvem a casa, on tot esperant el sopar aprenïem cançons que després ens feien lleuger el camí. En havent sopat, ens estavem una estona al menjador, i a les nou, quarts de deu ens en anavem al llit. Al cap de poc minuts tots els nens ja dormien tranquils".

La República d'infants de Vilamar : Pere Vergés

Quan Vergés recorda orgullós la República d'infants de Vila-

mar, diu (1):

"...fou una obra magna, resultat d'una improvisació increï ble. A l'Ainaud se li encasqueta que aquell mateix estiu s'havia d'inagurar una colònia que fos la primera a depen dre exclusivament de la Comissió de Cultura. Anàrem a po- blar aquella vila tres-cents infants, entre nois i noies i una vintena de mestres, també entre homes i dones.

Tot era nou, corprenedor i facinant, la vida social, ba- sada en la democràcia estricta, la convivència dels nois i noies, els jocs, les competicions, les festes dels bar ris, la festa major, les excursions i les visites als llocs de la rodalia... la pesca de nit a l'encesa, els concerts, els artistes, poetes i intel.lectuals de totes les especialitats i procedències que venien espontània- ment a conviure amb els infants i els parlaven de la seva professió, del seu pensament i de la seva manera de crear, la convivència amb el poble de Calafell que assistia als nostres actes i nosaltres els corresponíem assistint als seus i participant-hi".

Una convivència autèntica plena de joia, amor, riquesa espi- ritual i cultural és la que es veu portaven els infants i mes tres a aquesta modèlica colònia. L'Angeleta Ferrer ens ho ex-

---

(1) SALADRIGAS, R.: Obra citada, p. 176.

plica així (1):

"M'enrecordo de Vilamar, en Ventura Casol també hi va intervenir, sobretot el primer any. Eren viles petites fetes amb les casetes de la fira de mostres que les varen posar a la platja. Hi havia un jardinet que els nens decoraven amb petxines. Sí que en feiem de jocs. En feien entre una vila i una altra; jugaven a escacs, a córrer, a saltar obstacles".

La colònia escolar Tunissa : Artur Martorell

Amb motiu de l'acte inagural de l'exposició de treballs manuals i manifestacions de les activitats dels infants de les Colònies escolars, Artur Martorell glosa la vida de la colònia "Tunissa" de la qual fou director, sota tres aspectes diferents: el físic, l'educatiu i l'afectiu.

"En l'aspecte físic conscient que els petits barcelonins i barcelonines necessiten d'una estada a ple aire pur per enrobustir llur organisme, la primera preocupació ha estat centrar la vida dels infants de "Tunissa" a base d'un règim higiènic exigent i acurat. alimentació, bany de sol, bany de mar, exercicis físics, repòs... tot el que era indicat.

---

(1) FERRER, Angoleta. Entrevista a casa seva. Barcelona, 29-2-79.

En l'aspecte humà el nostre fi era que els nois no passessin indeferents davant aquell aspecte nou d'humanitat, que hi posessin un xic d'atenció i que el xoc de la realitat nova que se'ls presentava davant els sentits, amb la realitat que coneixien produís una reacció que fos traduïda en interès i simpatia. El mestre mirava, observava, preguntava, però empenyent insensiblement els nois a preguntar, observar pel seu compte. Així varem poder realitzar treballs sobre els mariners o les seves coses.

Dins la vida afectiva cal destacar les vetlles. Cantàvem cançons, cantàvem rondalles, tradicions de Tossa, feiem sessions de cinema projectant les pel.lícules de documentació escolar que ens transmeté la Delegació de Cultura. Aquelles vetlles culminaren en les sessions de comiat que a cada torn dedicàrem al poble (1)".

Altres colònies i semi-colònies

Per a tenir una visió de conjunt d'aquesta avançada i singular tasca pedagògica que foren les colònies de l'Ajuntament barceloní, llegim l'informe de 1932 (2):

---

(1) COMISSIÓ DE CULTURA : La Colònia escolar "Tunissa". Ajuntament de Barcelona. Barcelona, juliol 1932. pag. 11.

(2) COMISSIÓ DE CULTURA: Visita a les noves colònies escolars. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, Setembre de 1932. p. 7.

"Entre les colònies escolars que l'Ajuntament té instal.lades a l'alta muntanya catalana: Pobla de Lillet, Ripoll, Vallfogona de Ripoll, Arbúcies, Santa Fe de Montseny, Perafita, Prats de Lluçanès... i les que hi ha establertes al litoral amb règim de mar com Vilamar, Tunissa, Sant Feliu, Bagur... enguany se n'han establert unes altres emplaçades en el cercle de muntanyes que envolta la ciutat, en indrets que per fer llur orientació, el veïnatge dels boscos de pins, la salubritat del clima, les característiques de l'edifici... reuneixen condicions immillorables per a la salut dels infants i on l'Ajuntament, continuant la seva obra en pro de l'enrobustiment físic dels nois i noies barcelonines, pensa establir, després de l'actual temporada de vacances, algunes colònies escolars permanents de muntanya, amb règim d'institucions a ple aire com les que ja funcionen a Can Puig i Vilajoana. Aquestes noves colònies sumaran el seu contingent als mil vuit-cents infants que concorren a les Escoles d'aquest tipus que ja posseeix l'Ajuntament i que ben aviat serà augmentat amb els infants que integraran la Colònia Permanent de Berga".

Prenem com a exemples la colònia de "Flor de Maig" i la de "Vil.lajoana". La Colònia "Flor de Maig", a mitja hora de Cerdanyola, la integren dos-cents cinquanta nenes distribuïdes entre 12 grups realitza una tasca educativa notable, coneixent la contrada, sadollant-se de la natura que l'envolta, i fent-la intervenir en la vida de la Institució".

" La Colònia "Vil.lajoana" al Parc Municipal de Vallvidrie ra aquest estiu ha funcionat en règim de semicolònies per als alumnes de l'Institut (1) però a més a més ha albergat en el pavelló nou una colònia de cent nenes. Els boscos, les clotades, els indrets assolellats o bé els ombrívols, ofereixen a les nenes una vida completa a l'aire lliure on poden desplegar totes les seves ener gies i els forneixen una riquesa de motivacions per posar en activitat tots els seus sentiments i les seves potències". (2)

Les acampades

Són un altre camí per acostar els nois barcelonins a la natura i a les formes de vida de la gent que no viu a la ciutat: pescadors i pagesos. Un altre camí per fer-los descobrir realitats desconegudes i airejar-los físicament i moralment:

" les acampades eren una eina que utilitzavem per acostarnos a la realitat i llavors presentar-la a l'infant perquè la copsés" (3).

---

(1) En aquesta finca on morí el poeta Mn. Jacint Verdaguer, l'Ajuntament hi té instal.lat l'Institut d'anormals, cecs i deficients que funciona tot l'any.

(2) No pot oblidar-se que l'Associació Protectora de l'Ense-

Tossa en fou un exemple que:

> "Ens havia de proporcionar material inexhaurible, les cales i les platges, la vida dels pescadors, l'horta i les masies.... el mar. Dividírem tots aquests centres d'interes i els sistematitzarem: Tossa marinera i Tossa Terrassana. Treballavem simultaniament en dos o tres aspectes, matí i tarda. En un mes havíem vist tot el programa, els nois tornaven a Barcelona amb una idea, tan vaga com vulgueu de tot l'existent a Tossa en un radi de tres quilometres. En els moments de lleure a les colonies o al campament feiem conversa sobretot el que era observat i encara feiem gravats, feiem barquetes i petits treballs de suro i escorça de pi, pintavem i feiem malla. Erem tots que treballavem: feina col.lectiva del grup, en que els mestres erem uns infants més. De mica en mica el treball va resultar un joc"(1).

Idees avançades per a l'epoca, valides avui dia, que duiem a terme mestres que passen a la Historia junt amb d'altres que no hi passen treballant tots plegats amb les ganes i l'alegria d'aquells que són conscients que fan una bona tasca.

(2, pag. anterior) nyança Catalana també col.labora en aquesta tasca, organitzant les seves colònies. Per exemple: l'any 1920 en va organitzar una de nens a Teià i una de nenes a Pineda.

(3, pag. anterior) SECCIÓ DE CULTURA: Acampades. Assaig amb nois de les colònies escolars. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, juny del 1935. pag. 8.

(1) Ibidem pag. 17.

Treball constant, ben organitzat i ben fet. Això és el que pensem quan fullegem els diaris de les colònies, reflex del pensar i del fer d'aquests grans mestres i antecessors nostres.

Els diaris de colònies tenien els següents apartats (1):

. Notes i observacions del director
. Nom dels alumnes
. Notes de la localitat (situació, altura, població, condicions geogràfiques i climatològiques, indústries, particularitats)
. Distribució diària del temps
. Dia per dia
  - Notícia metereològica
  - Temps
  - Temperatura màxima, mínima, mitjana.
  - Vent
    - força
    - direcció
  - Nebulositat
    - classe de núvols
    - quantitat
  - Estat de la mar
  - D'altres observacions

---

(1) DELEGACIO DE CULTURA: Colònies escolars. Diari. Anys 1930 - 1931 - 1932 - 1933, Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1934.

- Menú
  - esmorzar
  - dinar
  - berenar
  - sopar
- Vida a la colònia
- Activitat educativa
- Concepte de l'escolar.

Si analitzem els diaris presentats pels mestres en finalitzar les colònies veiem que poden reunir-se en tres grups. En un primer, poc nombrós, els autors demostren una clara visió de la seva actuació pedagògica no és un pla o un programa el que s'imposa al professor però el mar, un riu o una muntanya són motiu d'explicacions escoltades amb interès. En un segon grup de diaris, el mestre es mostra passiu i s'acontenta en aclarir dubtes i satisfer curiositats. Un tercer grup de diaris demostren que hi ha colònies que es passen el temps entre jocs, cants i contes (1).

En aquest plantejament educatiu en que tot està reflexionat amb calma i tranquil.litat, en que tot està previst i ordenat, ja hem vist com el joc hi ocupa sempre el seu lloc en la doble vessant de joc lliure necessari per al desenvolupament normal del noi i jocs dirigits amb uns objectius pedagògics concrets.

---

(1) AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA: Comisión de Colonias Escolares y Escuelas del Bosque nº 7. Las Colonias escolares del año 1915. p. 38.

LES ESCOLES DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

Antecedents.

Projectes de l'Ajuntament per a la construcció d'escoles.

L'Ajuntament de Barcelona va intentar diferents vegades cometre l'adequada resolució de l'important problema de les construccions escolars. El 1905 nomena una ponència per a l'estudi de la construcció de 25 edificis propis per a l'ensenyament del cens escolar. Efectuades les obres de pavimentació del primer d'aquests edificis en el carrer Wad-Ras, es va suspendre la continuació de les obres per creure que l'obertura de les grans vies de la Reforma interior demanaven noves orientacions d'emplaçament, i que devia modificar-se el primitiu projecte. Anul.lat per l'Estat l'auxili que havia concedit, s'abandonà aquell primer intent.

El 1908 s'elabora el Pressupost Extraordinari de Cultura i així anomenat perquè era en essència un pla econòmic per construir edificis escolars i subvencionar uns mestres. El pressupost, redactat per Pere Coromines per als aspectes econòmics i Lluís de Zurueta per a les qüestions pedagògiques, tenia una finalitat de cultura popular i preveia la creació de quatre escoles graduades, quatre biblioteques populars i serveis relacionats amb l'escola o post-escolars: cantines, colònies escolars, camps de joc.

Les directrius pedagògiques eren: coeducació, ensenyament neutre en matèria religiosa i ensenyament en català combinat amb l'estudi de la llengua castellana fins assolir que els nens la sabessin perfectament.

> "En ordre a les necessitats escolars de Barcelona les quatre graduades eren poca cosa però contribuïen a pal.liar un problema que semblava insoluble. Allò que esclatà com una bomba fou la modernitat i l'orientació pedagògica que comportava el projecte (1)".

Malgrat tot i després de moltes sessions i debats el Pressupost no havien aconseguit per les vies legals ho aconseguirien per la mobilització d'influències per tal d'obtenir mesures extraordinàries. L'alcalde suspengué la base 5ª del Pressupost, aludí la sessió municipal en que hom presentava contra ell un vot de censura i dimití el 30 de maig.

El 1909 foren obertes a la consideració de l'Ajuntament les bases d'un projecte de "Caixes de Construccions Escolars" per les quals es creava un Patronat encarregat de recollir els diners necessaris.

En virtut d'una oferta de caràcter general formulada per l'Estat el mes de setembre de 1910 l'Ajuntament sol.licità

---

(1) VALLES, E.: Història gràfica de la Catalunya contemporània. Edicions 62. Barcelona 1975. Vol. II. p. 10.

una subvenció de 10 milions per a diverses atencions d'ensenyament entre les quals figurava la construcció de 54 edificis destinats a escoles públiques. Sense arribar a fer-se efectiva (1).

El problema global dels edificis escolars de Barcelona no estava resolt però hi havia homes i dones preparats, inquiets i treballadors que començaren experiències pedagògiques.

Les escoles a l'aire lliure

El Director d'Assistència Social dels Tuberculosos del Servei de Sanitat de la Mancomunitat en un examen que es va fer a cent setze nens escollits a l'atzar, va trobar que un 52% eren pre-tuberculosos i sols el 8% no tenien cap senyal de malaltia (2).

A nivell europeu les escoles del Bosc o escoles a l'aire lliure foren impulsades per dos metges. Des de 1881 Baginsky clamava contra la vida sedentària que s'imposava

---

(1) AJUNTAMENT DE BARCELONA : Grup Escolar Baixeres. Barcelona, novembre del 1917. pag. 4-6.

(2) AYUNTAMIENTO DE BARCELONA: Escuela del Mar. Cincuentenario de su fundación. pag. 19-23.

als escolars, assenyalant aquesta circumstància entre d'altres com a motiu d'empobriment orgànic. El 1904 Charlotemburg va idear la 1ª escola del Bosc.

Dos anys més tard Grander va presentar a París el resultat de les investigacions en les escoles d'aquella ciutat. Un 15% dels alumnes de les escoles públiques de París eren atacats per una primera forma de tuberculosi pulmonar. Els nens declarats malalts serien portats al camp en un sanatori-escola on continuarien els seus estudis sota la vigilancia d'un metge, reglamentat no sols la ventilació i els aliments necessaris per a la cura sinó també les hores de treball, esbarjo i gimnàstica. Es podrien denominar escoles a l'aire lliure.

L'escola del Bosc : Rosa Sensat

El 1910 es planejà la primera escola municipal a l'aire lliure, l'escola del Bosc de Montjuïc, que s'inaugurà el 8 de maig del 1914. Després de l'assaig de Charlottembourg i dels treballs de Grancher, Mulhouse, Elwerferd, Magdeburgo, Leipziz, Dresde, Freiwaldau; les ciutats de Laussana, Lyon, Nimes i Roma tenen les seves escoles a l'aire lliure.

"Barcelona ha volgut sumar-se a la llista de ciutats

previsores i ha instal.lat les seves dues primeres escoles a l'aire lliure en el Parc de Montjuïc, una de nens i l'altre de nenes, i les ha dotades esplèn didament prenent cura que fossin escoles més que sa natoris, a fi que els mestres puguin desenvolupar un pla complet de treball cosa impossible d'aplicar a les altres escoles a l'aire lliure excepte les de Roma i Charlottembourg" (1).

Aquestes escoles model estaven en l'anomenat parc Laribal. Sota la direcció de l'arquitecte A. Falguera s'adaptà a les necessitats dels escolars l'antiga torre Laribal i es varen construir nous pavellons. La seva primera directora fou la mestra Rosa Sensat i Vila (2) la qual hi va realitzar un treball de gran qualitat.

---

(1) AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA: Comisión de Colonias Escolares y Escuelas del Bosque, nº 3. Barcelona, 1914. p. 99.

(2) Havia estat en contacte amb l'"Institución de libre Enseñanza", el 1912 va anar a conèixer les escoles de Bèlgica i Suïssa pensionada per la "Junta para Ampliación de Estudios" essent secretari Sr. Castillejos. Allí va tenir ocasió de conèixer les escoles de l'aire lliure deixant-ne constància en els seus quaderns de notes i diari. Entrevista a casa seva, Barcelona 29-2-79. Obres inèdites que hem consultat i que guarda la seva filla Angeleta Ferrer.

Per millor veure quina era la importància que tenia el joc dins del pla de treball i vida d'aquestes escoles models, creiem interessant reproduir els horaris en les pàgines següents:

HORARI Nº 1 (1)

9 - 9'30	Esmorzar	—	—	—	—	—
9'30 - 10'15	Exercicis d'observació i passeig	Càlcul	Geografia i Història	Càlcul	Lliçons de coses	Càlcul
10'25 - 10'45	Lectura comentada	Lectura expressiva	Recitació	Lectura comentada	Lectura expressiva	Lectura comentada
10'45 - 11'15	Joc	Educació física	Joc	Educació física	Joc	Educació física
11'15 - 11'45	Ciències	—	Religió	—	Geografia i Història	—
11'45 - 12'30	Correcció de deures i lavabo	—	—	—	—	—
12'30 - 2	Dinar	—	—	—	—	—
2 - 2'45	Esbarjo	—	—	—	—	—
2'45 - 4'30	Escriptura	Exercici de Composició i Dibuix	Dictat Treball manual	Exercici gramatical, Dibuix	Escriptura Treball manual	Dictat i Dibuix
4'30 - 5	Contes morals	Cant	Biografies	Cant	Contes morals	Cant
5 - 5'30	Berenar Sortida	—	—	—	—	—

(1) Se seguia els mesos d'Abril, Maig, Juny, Juliol, Septembre.

HORARI Nº 2 (1)

9 - 9'30	Esmorzar	—	—	—	—	—
9'30 - 10	Geografia i Història	Càlcul	Ciències Físico Naturals	Càlcul	Lliçons de coses	Càlcul
10 - 10'30	Lectura comentada	Lectura expressiva	Recitació	Lectura comentada	Lectura expressiva	Lectura comentada
10'30 - 11	Joc	Educació física	Joc	Educació física	Joc	Educació física
11 - 11'30	Ciències Físico Naturals	—	Religió	—	Geografia i Història	—
11'30 - 12	Correcció de deures i lavabo	—	—	—	—	—
12'30 - 1'30	Dinar	—	—	—	—	—
1'30 - 2	Esbarjo	—	—	—	—	—
2 - 2'30	Escriptura	Composició	Dictat	Exercicis gramaticals	Escriptura	Dictat
3'30 - 4	Berenar i Sortida	Dibuix —	Treball manual —	Dibuix —	Treball manual —	Dibuix —

(1) Se seguia els mesos d'Octubre, Novembre, Desembre, Gener, Febrer, Març.

El joc té un esplai dins del pla de treball que no coincideix ni amb el de l'esbarjo ni amb el dels treballs manuals.

El joc té un esplai dins del pla de treball que no coincideix ni amb el de l'esbarjo ni amb el dels treballs manuals.

El joc s'explicita (1), deu ser considerat com un mitjà educatiu de primer ordre perquè respon a les necessitats intuítives del nen, recrea, desenvolupa els muscles, la rapidesa de moviments, la sang freda, la iniciativa, la sociabilitat i energia moral.

El joc és l'estimul que posa en activitat el nombre de potències i energies de l'individu, energies físiques i espirituals; perquè jugant, els nens aprenen a moure's amb diligència i a mantenir-se en calma en les circumstàncies difícils; en el joc, aprenen a manar i a obeir. És el joc el que desenvolupa en el seu esperit la rectitud i el sentiment de l'honor d'una manera primitiva però vertadera.

Entre la multitud de jocs propis de la infància s'ha de fer una selecció donant preferència als jocs tradicionals de la localitat perquè realment aquells que han estat practicats pels nens durant segles és perquè responen millor a les necessitats intuïtives de la infància.

---

(1) Ibidem p.170.

Els jocs perillosos, brutals i grollers s'han de prohibir, així com també, a algunes hores, els jocs massa violents. Es tindrà en compte l'estació i la temperatura. Es donarà preferència als jocs col.lectius i que permetin un gran nombre de jugadors. Els mestres o els mateixos nens els organitzaran donant sempre als nens la direcció del joc i la responsabilitat de fer observar les regles amb la més gran equitat. Per als jocs disposem, a part de les placetes i espais, els pavellons de classe on els nens poden jugar practicant jocs que no requereixin una gran extensió d'espai. A la plaça, gran cercle rodejat per arbustos, poden jugar gran quantitat de nens a jocs que requereixin molt espai com la cursa, el mall, futbol.

També es fomentaran els jocs d'ingeni i destresa i els que tinguin per objecte principal l'educació dels sentits. Es farà alternar jocs d'efectes diferents, així els de velocitat amb els de força, els de destresa amb els de salt, els que esvaloten amb els que calmen i tranquil.litzen.

No confonien el joc amb el treball manual, el qual considera ven prepara per al treball industrial consistint aquesta preparació en la destresa de les mans i en el desenvolupament de la vista, bon gust i fidelitat en les percepcions. I que serveix de contrapès als treballs d'intel.ligència i manté l'equilibri entre la part material i psíquica del nen.

Ni tampoc no el confonien amb l'educació física en la qual se segueix el canvi que marca la natura del nen: flexions, extensions, moviments unilaterals, simètrics que tenien com a finalitat aconseguir bons braços , cames, pit, abdominals, suport bo, en definitiva, per a l'individu, per a l'home.

Treball i joc són en aquesta escola aplicacions considerades igualment naturals i eficaces de l'activitat del noi, indispensable per a l'educació i per això el joc i el treball es poden emprar indistintament per exercir una acció educativa. "En l'Escola del Bosc no es creu que es perdi el temps quan es juga, i es juga molt" (1), però no es creu que hi hagi necessitat de disfressar el treball amb el nom de joc per a fer-lo més agradable puix ja ho és prou quan està ben elegit per a la capacitat del noi i l'estat del seu desenrotllament.

L'Angeleta Ferrer, filla de Rosa Sensat, fou alumne de l'escola del Bosc dels 10 als 14 anys i recorda el joc així:

> "jugàvem amb les pedres,(grava), amb elles fèiem concursos de dibuixos. Teníem roquetes amb volants

---

(1) Ibidem, pag. 12.

i amb pilota, aros, parxís, dominos en teníem en força quantitat per poder jugar-hi.

Abans de l'Exposició del 1914 anàvem a jugar a la plaça rodona, jugàvem a tennis i futbol, l'equip era una mica mixt a mi també m'hi deixaven jugar. Per la fira la plaça es va modificar. És el lloc on ara han construït la fundació Miró.

El Sr. Bertran que era el cap dels jardiners ens portava a llocs preciosos, feiem poms de violetes i d'altres flors i ninots amb escuradents, tronquets i fruits d'eucaliptus. Amb en Llongueres fèiem jocs rítmics, en feiem molts!

L'ensenyança estava basada en l'observació de la natura. Aquest era un centre d'interès vàlid per a tot. Estàvem pràcticament sempre en el pati de les acàcies, quina meravella! amb taules portatils fetes amb dos cavallets i una fusta.

Després de dinar jugàvem a mestres. Jo era la mestra i retallàvem papers amb els quals després formàvem quaderns.

De fet és molt difícil separar el que és el joc del que són activitats normals d'una escola" (1).

---

(1) FERRER, Angeleta : Entrevista a casa seva. Barcelona el 2 de febrer de 1979.

Escoles Vilajoana

Aquesta escola municipal ubicada en mig del bosc de Vallvidriera (1) i a la casa en que morí el gran poeta Mn. Cinto Verdaguer comprenia:

1) Escola de deficients
2) Escola de cecs
3) Escola de muts

La importància que es donava dins del marc escolar en el joc era semblant a la que es donava a l'escola del Bosc, si no més gran encara (2).

> "En tots els grups de la nostra escola es feia una acció intensa per despertar les aptituds anímiques dels nostres alumnes".

---

(1) Els professors acompanyaven els nens en els FF.CC. de Catalunya, servei gratuït per a ells, fins a la plaça de Catalunya.

(2) Dins de les anomenades classes d'educació especial i complementària de les tres escoles hi havia: ensenyament del dibuix modelat, treballs manuals i realitzacions, laboratori de fotografia.
Al jardí d'infants de l'Escola de deficients treballaven exercicis sensorials i d'adaptació amb la professora M. Cristany. Al jardí d'infants de l'Escola de cecs treballaven els exercicis sensorials amb la pro-

L'educació sensorial, les lliçons de coses d'immediata aplicació i ús del nen, els jocs, i exercicis de moviments racionals condicionats pel ritme respiratori, les cançons, el desvetllament de l'habilitat manual i de l'orientació a més d'una preparació intel.lectual adequada seran objectius immediats del jardí d'infants.

Dins de l'horari de classes hi ha programat els dimarts i dijous de 12,25 a 1,15 Jocs, independentment de l'educació física que es dóna dilluns, dimecres i divendres de 12,25 a 1,15 i de l'esbarjo (1).

Els Banys de mar

El 1918 davant la insistència dels metges higienistes que creien en les cures per mitjà d'un clima marítim amb banys de sol, d'aire i de mar, es varen organitzar els banys escolars.

(2, pag. anterior) fessora E. Borja. AJUNTAMENT DE BARCELONA : Inagural de les Escoles Vilajoana. Barcelona, 1921. pag. 7-15.

(1) AJUNTAMENT DE BARCELONA: Comissió de Cultura. Escola Municipal de Cecs. Vilajoana. Barcelona, novembre del 1920. pag. 4.

En Pere Vergés ho recorda així (1):

"Una tarda es presentà a l'escola el que llavors ostentava la presidència de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament Sr. Bofill i Mates acompanyat per l'assessor pedagògic Sr. M. Ainaud, em demanaren si els podia organitzar en un no res una sessió de gimnàstica sueca amb els alumnes, naturalment els vaig complaure i el que em va sorprendre més encara és que mentre els nois realitzaven els exercicis ells no feien altra cosa que adreçar-me preguntes sobre la significació de cada un dels moviments gimnàstics i jo provava d'explicar-los quina era la finalitat que es perseguia i el poder de regeneració física que justificava que es fessin.

Al cap de poc temps vaig rebre el nomenament com a primer director de "Banys de Mar" per als alumnes de les "Escoles de Barcelona" que foren instituïts l'estiu del 1918.

A l'any 1920 fou editat un fulletó explicatiu. "De la necessitat que tenen els nois de Barcelona d'una acurada educació física" perquè a Barcelona

---

(1) SALADRIGAS, R. : L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Barcelona, 1973. pag. 97.

a part dels perills contra els quals 's'ha de lluitar, degut a les seves excessives aglomeracions, s'ha de lluitar també amb la manca de jardins i d'espais lliures i d'altres institucions complementàries de l'Escola " (1).

Però tornant als "Banys de Mar per als alumnes de les escoles de Barcelona" aprenem que la Comissió de Cultura volgué fer un assaig de semicolònia de mar, als primers anys per a un nombre de nois determinat i relativament petit respecte al cens escolar, per a després, segons quins en fossin els resultats, estendre-ho a tots els alumnes de les Escoles de Barcelona que no poguessin beneficiar-se de les Colònies del Bosc, especialment els fills dels obrers que ho sol.licitessin poguessin gaudir, cada estiu, del temps suficient per sentir-ne l'eficàcia.

Després d'explicar les revisions mèdiques i sistemes de relació que feien els metges en funció de la salut dels nois i noies i de les seves necessitats, així com detalls organitzatius, per exemple el disposar d'un tiquet mitjançant el qual podien fer els trajectes del tramvia gratuïtament, veiem com es desenvolupaven les sessions.

---

(1) Ibidem, p. 136.

"En estar tots els grups reunits a la platja cada secció menada pel seu mestre entrenador, comença a fer els exercicis de gimnàstica respiratòria, combinats amb marxes, curses i salts, avesant-los així a una bona respiració". Amb aquests exercicis respiratoris i alguns jocs equivalents prenen el bany d'aire, que tant purés, especialment el matí de vora la mar. En acabar aquests exercicis, reposen una estona prenent així un bon bany de sol i seguidament comencen els banys de mar, fila per fila, no entrant al mar els deu de l'una que no hagin sortit tots els deu de la primera. Prenen un bany d'impressió i els més petits surten a vestir-se mentre els majors aprenen a nedar durant una estona sota la cura d'un dels mestres entrenadors... Acabats els banys i vetits novament surten altra vegada a la platja ordenadament, i en anar sortint els van servint a cada un, un entrepà i unes fruites... En acabar d'esmorzar juguen una estona a la platja" (1).

Els mil nois i noies que assistiren el darrer any als Banys de Mar ho feren en dos torns. Cada torn durava vint dies feiners.

---

(1) Ibidem, pag. 138.

Veiem de quina manera tan senzilla estava tot organitzat, pensat i raonat buscant sempre el bé del nen i principalment del nen més necessitat.

El joc hi estava previst i tenia la seva importància. Així diu:

> "l'horari de banys es duia a terme amb una ordenació meravellosa. Començava ja en els punts de concentració, en els transports col.lectius, en les classificacions per grups davant l'edifici, continuava a l'entrada on els nois i les noies rebien els banyadors i la tovallola, l'ordre es mantenia als vestidors, a la platja, a la sala de gimnàstica, en els jocs i després en el mar " (1).

En els banys de mar el joc hi estava previst en dos moments. Dins la classe com a joc dirigit i amb uns objectius molt concrets a assolir, i després en acabar, com a joc lliure i d'esbarjo també igualment necessari per al noi.

Recordant la pròpia infantesa (2) i el que fèiem en el marc

---

(1) Ibidem, pag. 157.

(2) Vaig seguir els meus estudis de parvulari i primaria, és a dir dels 3 als 9 anys, a Pere Vila, escola estatal en aquells moments annexa a l'Escola Normal de Barcelona. Eren els anys 1948-1955.

de l'escola, sembla talment increïble i insòlit que 30 anys abans a la mateixa ciutat s'haguessin protagonitzant tasques semblants promogudes per una Comissió de Cultura que treballava amb prohomes d'idees avançades, emprenedors i desitjosos de servir les necessitats del poble, centrat en aquest cas en els infants de Barcelona.

Vergés recorda com els veritables organitzadors dels Banys de Mar:

> "M. Ainaud, Ventura Gassol, i el doctor Enric Mas, metge higienista, no disposaven d'hores seves ni sabien que era el lleure, lliurats com hi estaven a les seves tasques professionals" (1).

L'escola del Mar : Pere Vergés

L'èxit de l'assaig dels banys de mar fou indiscutible però la Comissió de Cultura volia que la ciutat tingués una institució pedagògica dedicada exclusivament a aquest curs naturista de la platja i que els seus alumnes fossin nens predisposats a certes malalties. Així naixé l'Escola del Mar el 1922 amb un desig higiènic i profilàctic més que pedagògic i amb aquest aire va funcionar els tres primers anys (2).

---

(1) SALADRIGAS, R. : Obra citada, pag. 161.

(2) Ibidem, pag. 160.

El seu director, però, en Pere Vergés, li va donar des del primer moment el segell que la va fer famosa i coneguda arreu del món. Així recorda ell mateix la festa d'inauguració del 5 de setembre de 1921:

"l'Escola del Mar era una realització concebuda amb la nova mentalitat de servei i la Festa del Mar que celebràrem aquell primer any tenia, a part del seu valor intrinsecament educatiu, el valor de pretendre un esperit social que integrés la barriada a la seva escola... Reunírem a la platja més de cinc mil nois, la majoria fills de pescadors i menestrals de la Barceloneta, i primer de tot es disputà una prova de natació. A continuació fou servit el berenar a tothom... i després els ulls extasiats de la mainada veieren la proa d'un navili grec que arribava de lluny i transportava l'heroi Ulisses acompanyat dels seus guerrers tots resplendents amb llances, cascos, espases i escuts. Desembarquen els grecs comandats per Ulisses i cerquen Filoctetes. Aleshores comença la representació de la tragèdia. No cal dir que els nois seguien amb delit les peripècies del drama. Els objectius proposats s'havien assolit. Fou un acte multitudinari, distret, formatiu i relacionat amb el mar " (1).

---

(1) AYUNTAMIENTO DE BARCELONA: Escuela del Mar. Cincuentenario de su fundación. Barcelona, 1972, pag. 13.

La Crònica que va publicar el "Diari de Barcelona" l'endemà de la inauguració de l'escola diu:

> "A la escuela asistirán alumnos de ambos sexos, de 5 a 14 años. Los alumnos al ingresar son fichados medicamente y dispuestos para los resultados de la instrucción físico-educativa que reciben. Esta consiste en recibir instrucción primaria de conocimientos útiles y presentados en forma agradable a la inteligencia del pequeñuelo, alternando con ejercicios en la playa, horas de descanso y juegos infantiles. El horario es distinto según las estaciones; en la actualidad es el siguiente: a las ocho de la mañana, ingreso en la escuela, seguido de preparación para el almuerzo, que terminará a las nueve; hasta las 10 clase en la playa; una hora de expansión y gimnasia y otra clase; al mediodía preparación higiénica para la comida que terminará a la una y media; media hora de descanso absoluto en la playa y media más de expansión con juegos; de dos y media a tres y cuarto clase en las aulas, otro rato de expansión, media hora de clase y de cuatro y media a cinco, merienda y salida de la escuela" (1).

A l'Escola del Mar com també hem vist en la del Bosc i en la de Vallvidriera des del primer moment els jocs tenien el seu espai dins la programació escolar.

---

(1) La escuela del Mar, en elDiario de Barcelona. Barcelona, 6 de Septiembre 1921, pag. 5.

Si cerquem quina era l'actitud dels mestres envers aquests jocs, veiem que no era sols la d'acceptació passiva o tan sols vigilància, sinó que hi participaven jugant-hi.

> "Maestros y otras tantas maestras, en plena juventud (1) estan encargados de la enseñanza conviviendo con los pequeñuelos de los que no se separan un momento durante las horas en que funciona la "Escola", jugando con ellos y con ellas, sentándose y comiendo a sus lados" (2).

Llegint els documents que ens parlen d'aquesta singular escola ben aviat es descobreix que hi ha tota una educació de l'infant en el joc, pel joc i servint-se del joc. El trobem present en els horaris, plans de treball i activitats:

> "Mañana de 10'30 a 11'30. El grupo "Angélica" (grado medio de niños) tiene programado un campeonato de ajedrez y un partido de croquet" (3).

---

(1) En Vergés tenia aleshores 25 anys i els seus col.laboradors: Magin, Sedó, Merce Barba, Teresa Cadanet, Josefina Bayona, dos mestres agregats Barbat i Salades i dues mestres agregades Solé i Genís, eren més joves que ell.

(2) TUSQUETS, Juan: Pedro Vergés creador de una civilización escolar democrática y cristiana. En Perspectiva Pedagógica nº 31. C.S.I.C. Barcelona, Enero 1973, pag. 49.

(3) Revista publicada per l'Escola Gabi. Nombre de l'aniversari en el XXIX de la seva fundació. Barcelona, 1951. pag. 13.

El propi Vergés diu que una modalitat més dins de la vida social era el joc organitzat:

> "Practicàvem el joc lliure i li concedíem tota la importància que en els seus múltiples aspectes se li vulgui donar, però això no fou obstacle per a reconèixer el valor i la necessitat d'una regulació, d'una estructuració en el joc primitiu de l'infant, propici a degenerar en joc violent o a caure en la carrrincloneria i en l'avorriment més absolut" (1).

Al mateix temps que el joc lliure que depèn de la voluntat i de la fantasia del nen, es practicaven els jocs organitzats i per equips: les curses, el salt, la natació, el basquet, el ball, com a jocs atlètics clàssics i el rescat i bandera com a jocs atlètics populars. Dintre dels jocs quiets, els escacs varen ser els tradicionals de l'Escola.

Quan es parla de la vida social de l'Escola, de l'organització dels nois per colors i càrrecs llegim:

> "A la classe dels petits, que avui diríem de pàrvuls, no figuraven el cronista ni el bibliotecari, però en canvi hi havia l'encarregat de les joguines i dins

---

(1) CONSELLERIA REGIDORA DE CULTURA : Escola del Mar. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, juliol del 1938. pag. 6.

dels càrrecs que integraven el Consell Geneal de l'Escola hi havia el de representant del Consell d'àrbitres de Joc de la mateixa manera que hi havia el consol general, el cronista general, el bobliotecari general, el cap de taller, l'encarregada dels afers domèstics, l'encarregada del menjador, l'encarregat de l'ordenació i neteja, l'encarregat dels vestuaris, el cap de Servei Metereològic i el jardiner major " (1).

La reglamentació dels equips, campionats i concursos no fou feta a priori sinó a mesura que es presentaven problemes vius que ho exigien.

Es varen crear els consells d'àrbitres, els jutges de camp amb el dret de presentar protestes quan l'equip es considerava perjudicat en el veredicte.

Amb tota aquesta organització se servien en aquest cas del joc per ensenyar la subjecció a la legalitat i el servei a la col.lectivitat. No buscaven fer campions, ni exhibicionisme sinó tan sols aprofitar el joc com un instrument més de la vida de relació entre els nois i "esdevenir una de tantes peces d'aquell rellotge que era l'Escola" (2).

---

(1) SALADRIGAS, R. Obra citada, p. 213.

(2) CONSELLERIA REGIDORA DE CULTURA. Obra citada, pag. 11.

Tant la teoria com la pràctica del joc lliure i organitzat, és a dir tot allò relacionat amb el joc dins la línia pedagògica de l'Escola del Mar, passà a la història degudament recollida en el nombre monogràfic sobre el Joc (1) que començà amb un article sobre el joc lliure en la vida dels nens i de les nenes basat en una enquesta feta pels professors de l'Escola durant els cursos 34-45.

En els 4 ó 5 anys nens i nenes juguen a unes mateixes coses, primer repeteixen tot el que veuen fer als seus familiars, després imiten l'escola jugant a mestres i a càrrecs.

En aquests jocs lliures dels primers anys en que actuen per propi impuls es poden veure els nens sociables, els solitaris, els organitzadors, els comparses, els despotes, els disciplinats, els enredaires, els dèbils, els nerviosos, els serens...

Quan es van fent grans es nota més la separació de sexes en el joc que comença als 6 anys. En els jocs que es practiquen dins de les classes les nenes s'adapten més que els nens i s'entretenen millor. Els nens es cansen més aviat i com no saben que fer, enreden.

Entre els 6 i 7 anys els nens comencen a voler ser nens i les nenes, nenes, però aquesta preocupació es dóna més en els nens que en les nenes.

---

(1) El juego. Número aniversario en el XXXI de su fundación. Antigua Escuela del Mar. Barcelona, Enero 1953.

Aquesta diferenciació dels sexes en el joc s'accentua cada vegada més. Als 8 anys podem dir que els nens juguen sempre amb els nens i les nenes amb les nenes. Acabades adhuc certes coaccions perquè juguin junts, es tornen a separar.

A on hi ha més col.laboració és en els jocs intel.lectuals com dames i escacs. Això fa pensar que la intel.ligència és allò que més els uneix i el que més s'assembla entre els sexes.

A partir dels 8 anys ja tenen marcades les seves predilecions i és cosa difícil imposar-los un joc determinat en un moment determinat. És l'època del joc imaginatiu. A la platja de la primitiva Escola del Mar els nens atacaven diligències, amagaven tresors i revivien personatges dels llibres de la nostra Biblioteca. Les fustes, suros, ferros i bocinalles que el mar deixava a la sorra, es convertien en espases, pipes, tresors, i eren utilitzades amb la mateixa il.lusió o eficacia que si fossin coses autèntiques.

Veiem com els agrada disfressar-se, adornar-se amb cintes, plomes, collars, i convertir-se en fades, prínceps, artistes o persones admirades.

Per això creiem que entre els 8 i 12 anys es troba la vertadera edat del joc. Tenen consciència del que fan i tot ho transformen en joc. És l'edat de la creació, del moviment i de la despreocupació.

"Si comparem un joc de nens amb un joc de nenes, la corda i les bales, per exemple, veiem que si els deixessim, el joc de les nenes degeneraria en quelcom de monòton i ensopit, i el dels nens en joc violent.

Quan les nenes intervenen per pròpia voluntat en el joc lliure dels nens juguen com ells.

De tant en tant es posa de moda un joc nou. N'hi ha d'altres que reapareixen i hi ha els clàssics que acostumen a coincidir amb les estacions de l'any.

Aquests jocs estan relacionats amb instruments que porten a les butxaques. Els dels nens: baldufes, bales, tiradors, "butxins", "patacons", pistoles de ganxo. Les nenes: cromos, diàboles, palets de la xerranca.

Dels 9 als 12 anys els nens acostumen a molestar les nenes. Dels 12 als 14 anys comencen a interessar-se pels jocs d'ingeni i d'entreteniment.

Quan juguen pensen, i els seus jocs són cada vegada més intel.ligents. Fins itoen aquells jocs que depenen molt del factor sort, busques les probabilitats, la manera de fer que aquella s'inclini a favor seu, fet que pressuposa un raonament" (1).

---

(1) Ibidem, pag. 18.

El concepte intel.ligent del joc comença a imperar tant en els jocs físics com en els intel.lectuals i per això prefereixen el joc organitzat al joc lliure.

Sota el títol : "Un any de joc organitzat".

S'assenyalen com a aspectes positius que es troben en el joc lliure:

- que el nen s'expressi amb sinceritat.
- que és una forma d'expressió i instrument per a millor conèixer i valorar el nen.

Aspectes negatius o defectes que hi veuen en el joc lliure són:

- el retraïment per part dels nens que tenen un cert complex d'inferioritat.
- l'avorriment per falta d'estímuls.
- la degeneració en un córrer i atropellar-se sense to ni so.

Per aquestes raons els professors de l'Escola del Mar han procurat directa o indirectament organitzar sempre el joc (1).

El joc organitzat presenta aventatges de cara a la formació del caràcter i de la personalitat, també en pro del civisme i de la responsabilitat.

---

(1) Ibidem, pag. 19-21.

Aquest nombre monogràfic acaba amb un recull de les actes de les reunions del Consell d'Arbitres, Reglaments, Noticiaris de Joc, Cròniques de dies de Campionat, Protestes que els propis nens han escrit durant l'any i que donen clara idea de la manera que els nens i nenes veuen i practiquen el joc i de com l'Escola sencera sent aquests aspectes de la pròpia vida escolar.

Així veien i practicaven el joc educadors i nens de l'Escola del Mar en el moment en que la seva fama havia passat les fronteres i per tot arreu se'n parlava com d'un dels models més reeixits d'Europa. I per això venien a visitar-la contínuament de tot arreu del món, personalitats destacades en totes les branques del saber. Com per exemple Albert Einstein, Alexandre Alekhine, Narcís Bassols... (1).

D'altres escoles a l'aire lliure

Una altra escola modèlica a l'aire lliure fou la del Parc del Guinardó, que va començar a funcionar el 1923, en uns bonics pavellons aïllats. La dirigí Mª Dolors Palau la qual va implantar els principis pedagògics del mètode Decroly, donant gran importància a l'activitat personal, a les realitzacions manuals, a l'educació estètica, dibuix, música i dansa i va practicar el sistema de gimnàstica rítmica de Jacques Dalcroce.

---

(1) VENTALLO, J. : Les escoles populars ahir i avui. Nova Terra, 2ª edició. Barcelona 1970, pag. 24.

El 1930 s'inaugurà a la barriada de Sant Andreu una escola a l'aire lliure que a més a més de les terrasses porticades del primer pis comptà amb camps de joc i d'experimentació.

El 1930 s'inaugurà el parvulari Forestier en el parc de Montjuïc amb classes maternals.

Les escoles del Patronat Domènech: Artur Martorell

L'Ajuntament el 1.919 Havia creat les escoles del Patronat Domènech a base d'un legat de Dª Adela Domenech, foren escoles situades en barriades obreres i populoses de Barcelona que varen ser dirigides fins 1930 per Artur Martorell, el qual va procurar que els alumnes de classe humil hi trobessin una educació activa, social i estètica. El propòsit va ser fer una vertadera escola nova i popular.

Els grups del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona. Baixeres i Pere Vila : Martí Alpera.

L'obra del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona és l'intent més reeixit de coordinar l'ensenyament primari..

El sistema educatiu vigent a l'Estat Espanyol durant els anys de vida del Patronat Escolar provenia de la llei Moyano (1857) que

delegava en els municipis la responsabilitat legal de sostenir els centres d'ensenyament primari. L'Ajuntament barceloní mostra des de començaments de segle un interès especial per a atendre les qüestions educatives des de 1916 una Comissió Municipal quedà encomanada per a aquests afers. Dita Comissió fou creada per iniciativa del regidors regionalistes amb el suport dels republicans. Pocs mesos després se s'organitzava l'Assessoria Tècnica a càrrec de Manuel Ainaud.

Elaborà un pla general per escolaritzar la ciutat i dotar-la de jardins i camps de joc per a infants i continua amb l'obra de colònies i escoles a l'aire lliure, iniciada anys abans. Mentre s'esperaven les consignacions necessàries determinades en els pressupostos, es pogueren començar les obres dels grups escolars Baixeres i la Farigola. L'Ajuntament conscient de la força que li donava l'inici de les obres demanà al Ministeri d'Instrucció Pública la reorganització de la gestió escolar a la ciutat i que passés a dependre de la Junta Municipal del Primer Ensenyament.

Un cop enllestits els dos primers grans edificis escolars, es reconsiderà el dret a governar-los. Els grups escolars podien funcionar com a escoles pràctiques annexes a la Normal. El mes de gener de 1923 es procedí al nomenament de mestres nacionals per als nous grups escolars. Felix Martí Alpera passava a dirigir l'escola Baixeras.

L'Ajuntament afegia al sou dels mestres una gratificació en concepte de l'especialització pedagògica que era requerida als ensenyants (1).

Amb la Dictadura, el Patronat es veié afectat, l'any 1924 quedava dissolt fins a la represa del 1930.

El restabliment del Patronat i la necessitat de nous mestres per posar en marxa els 11 nous grups escolars, va promoure un nou concurs per proveir 150 places i s'iniciaren cursos de perfeccionament per als seus futurs ensenyants en col.laboració amb el Seminari de Pedagogia de la Universitat. Després de la inauguració d'aquestes escoles passaven a dependre del Patronat uns deu mil infants.

Una de les primeres activitats de l'Assesoria Tècnica de la Comissió de Cultura fou el Pla General de Distribució dels Edificis Escolars 1917, partia d'una anàlisi de les necessitats, però també tenia en compte les limitacions econòmiques de l'Ajuntament.

Les escoles hi estaven pensades tal com exigia la moderna pedagogia i havien d'ésser amb un maxim de 40-60 alumnes per classe, espais per a practicar-hi esports, música, dibuix, treballs manuals. Els edificis calia que tinguessin totes les condicions higièniques i que a més, tinguessin cantines, patis d'esbarjo,

---

(1) CAÑELLAS, Celia i TORAN, Rosa : El Patronat Escolar i L'ajuntament de Barcelona. Homenatge a F. Martí Alpera, Barcelona, 1979, pag. 18-19.

bany, dutxes i servei d'inspecció medica.

El grup Baixeres fou el primer dels planejats per l'arquitecte Josep Goday, qui intentà reflectir l'interès que l'Ajuntament es prenia per l'escola primària pública. Simultàniament s'aixecava a la barriada de Vallcarca, la Farigola. Però fins el dia 29 de març de 1931 no s'inauguraren els 11 grups escolars que ampliaven considerablement les places disponibles de l'escola pública barcelonina, alguns dels quals havien trigat prop de 10 anys en acabar-se. L'ampliació del règim de patronat a tots ells permeté assegurar un alt nivell pedagògic (1).

Totes les escoles assejaren i aplicaren nous mètodes pedagògics (Mètode de Projectes, plan Dalton...) Els festivals foren freqüents, se celebraven audicions poètico-mucicals, els nois assistiren a concerts al Palau de la Música, s'organitzaven vetllades teatrals i literàries amb la col.laboració de l'Institut del Teatre de la Generalitat, s'aprofitaven les emissions pedagògiques de les emissores radiofòniques, el cinema fou motiu de diversió i de reflexió.

Si bé els grups escolars de l'Ajuntament de Barcelona no abastaven tota la població infantil de la ciutat foren iniciatives dignes i avançades que trencaren per primera vegada la imatge desoladora de l'escola pública i imprimiren un sentit de plena catalanitat i s'inseriren en la vida ciutadana. Foren el model més

---

(1) Ibidem pag. 21.

avançat de Nova Escola Pública de la nostra història escolar i comparables a les escoles públiques més avantguardistes d'Europa. Cal dir que l'obra d'aquests grups escolars queda (1) en molts dels casos estretament lligada a la personalitat del seu director, el qual imposava a l'equip de mestres les seves concepcions pedagògiques i imprimia a l'escola un esperit d'unitat i coherència. Aquest fou el cas de Felix Martí Alpera director del grup Baixeres i després del Pere Vila.

Martí Alpera era un educador pràctic que va comprendre que calia sortir a l'estranger (2), connectar amb els corrents educatius més avançats, assimilar i divulgar les noves idees que implicaven una transformació dels procés educatiu i un canvi radical en l'organització de l'escola.

El setembre de 1924 i sota la seva inspiració es va constituir la 1ª Associació de pares de família (3) "los amigos del grupo escolar Baixeres". Com figura en el Reglament la seva finalitat concreta fou la publicació de llibres, revistes i altres publicacions que fomentin les relacions entre l'escola i la família, la preparació de visites instructives, viatges, excursions, caravanes escolars de vacances per a nens de l'escola, biblioteques, cinema, esports, conferències per a pares i mestres, concerts,

---

(1) Ibidem, pag. 22.

(2) Va tenir diferentes oportunitats de viatjar a l'estranger per visitar escoles i altres institucions pedagògico-educatives. Becat per l'Ajuntament de Cartagena va anar a conèixer el fun-

festes escolars...

En la revista Baixeres aprenem com el joc tenia el seu espai dins de la formació pedagògica i com les joquines confeccionades pel propi nen a les classes de treballs manuals eren una singular realitat, que es va repetir a l'escola Pere Vila (1).

> "Las labores manuales satisfacen el afán de construir que alienta en todo niño y que trabajando y jugando es como adquieren los pequeños muchas ideas claras y concretas"(2).

La Srta. Vila Arrufat dirigeix amb els nens i nenes de 1er. grau del Pere Vila, un projecte sobre "la casa de nines". El treball comença amb l'estudi dels jugats de Reis : i si construissim nosaltres mateixos una caseta gran i la pintessim i la moblessim?. Haurà de fer-se plànols, dibuixos, prendre mides, veure il.lustracions, dibuixos, prendre mides, veure il.lustracions, revistes... Els alumnes es distribueixen el treball en equips fins que queda

---

(2, pag. anterior) cionament de l'escola a cinc països diferents experiències que publica en el seu llibre : Por las escuelas de Europa. Madrid 1904.

(3, pag. anterior) Organización y funcionamiento de los grupos escolares "Baixeres y Pere Vila bajo la dirección de Félix Martí Alpera. Homenaje, Barcelona 1979, pag. 56.

(1) "Fèiem nosaltres mateixos les joguines amb fustes, escuradents, suros, robos...". Informació facilitada amb la Marta Mata, alumne de Pere Vila, U.A.B., Bellaterra 25-1-78.

acabada la casa d'un metre de llarg per noranta centímetres d'ample. Gaudeix d'un espaios jardí, tot fet amb conglomerat de fusta.

Havia fusters, decoradors, ceramistes, empaperadors, tapissers, ebenistes, brodadores, modistes. Paral.lelament al treball de tots subsisteix un esforç constant per rumiar, per a estudiar i resoldre entrebancs. La construcció de taules, cadires, llits, bancs, sillons, armaris, té a tots ocupats.

> "Y estos niños que se hallan en la edad de destruir el juguete comprado para ver cómo ha sido construido, se pelearían con el primero que ocasionara a su casita la más insignificante averia" (1).

Durant els cursos 1932-33 i 33-34 es realitzaren al Pere Vila, els projectes següents: un pessebre, una masia catalana, un museu infantil, la casa de nines, la roba estesa dalt del terrat, un poble de pagès, el port de Barcelona, el mercat, jugets per als parvuls...

(2, pag. anterior) Obra citada, pag. 61.

(1) Ibidem, pag. 70.

L'associació escolar "Pere Vila", era una associació infantil que es regia per un reglament imprès aprovat per tots els alumnes el 24 d'octubre del 1932 (a l'escola Baixeres n'hi havia una altra aprovada el 1923)... podran pertànyer a ella els alumnes de 10 a 18 anys i com a tercera finalitat havia d'"adquirir equips d'esports i jocs col.lectius". Els pares eren socis consellers i àdhuc hi havia una Junta Directiva renovable cada any amb els seus càrrecs corresponents per a cada classe que integrava l'associació.

L'Obra Cultural de l'Ajuntament

Biblioteques escolars circulants (1)

Aquesta vessant de la singularíssima labor educativa, cultural i social que va dur a terme la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona l'incloem perquè el veiem com un antecedent reexit a un nivell organitzatiu del que creiem han d'ésser les ludoteques circulants:escolars o al menys un vessant de muntatge fàcil i relativament econòmic que faciliti certs jocs i materials a les escoles.

Veiem quins eren els objectius i la línia pedagògica dels fundadors de les biblioteques escolars circulants.

La idea de la Comissió de Cultura no ha estat altra que prestar la seva col.laboració a l'escola primària, en l'obra de la formació dels petits ciutadans de Barcelona (1).

És evident que el noi, llegint un conte per exemple, hi veurà realitzats problemes que ha estudiat en els llibres de text i que per solucionar-ne d'altres que aquesta lectura li pugui haver suggerit, haurà d'acudir a les obres de text.

Aquest és l'ideal de les Biblioteques Escolars Circulants, destinades a les escoles públiques de Barcelona. Es millor que, en sortir un noi de l'Escola, en surti no solament sabent-ne moltes coses determinades, sinó amb un sentit d'observació i un esperit obert, ple d'avideses, que li faci descobrir moltes d'altres i presentir-ne més encara.

Les biblioteques escolars faciliten,

> "l'autoeducació del noi; la llibertat que interessa més en un noi no és el que el noi externament i en el moment que li plagui pugui usar d'un material escolar o d'un altre i pugui lliurar-se a una o altra ocupació, sinó aquella llibertat interior d'esperit que el fa capaç no solament d'adaptar-se a un ambient exterior a si mateix, no solament d'usar bé un material sinó de transformar-lo i de crear-lo novament segons les exigències del seu esperit" (2).

---

(1) COMISSIO DE CULTURA : Biblioteques escolars circulants. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1921. pag. 4.

(2) Ibidem, pag. 7.

El funcionament d'aquestes vint biblioteques circulants fou senzill i pràctic. Les escoles que ho demanaven rebien una col.lecció de cent quaranta volumns escrits en català i castellà dintre d'un moble armari. Es repartien a raó de dues per cada districte de la ciutat. El director d'escola que n'obtenia una s'havia de comprometre a retornar íntegrament i en bon estat la col.lecció de llibres al cap de l'any escolar (1).

Juntament amb el moble biblioteca l'Ajuntament enviava la fitxa de funcionament que havia d'omplir el director de l'escola, enquestes als nois, fulls judici sobre l'obra llegida, fitxes de lector i de llibre, i la selecció d'obres de la Biblioteca.

El mes d'abril del 1917 la Mancomunitat havia creat els Estudis pertinents, la idea motriu partia de la fundació de les Biblioteques Populars per tot arreu de les terres catalanes.

Totes depenien de la casa central que era la Biblioteca de Catalunya i s'anaven creant als llocs més adients, sempre que les necessitats de les seves funcions ho aconsellaven (2).

---

(1) El Butlletí de l'Associació de l'Ensenyança Catalana nº 4, Any V. Barcelona, Abril 1921, pag. 56-57. Inclou per a tots els mestres la informació adient sobre la novetat publicant el catàleg complet dels llibres que integren les biblioteques, com la tramitació que calia seguir per a obtenir-los a les escoles.

(2) Ho considerem antecedent del nostre estudi sobre la xarxa de ludoteques a Catalunya. Vol. I.

L'Institut Escola : Josep Estalella

El Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya, dirigit pel Conseller Ventura Gassol, dictà unes normes per a la reorganització de l'ensenyament secundari a Catalunya normes que

> "per ser compreses han d'haver estat observades en plena activitat de l'Institut Escola. Veient els nois a les clases, als jocs, als treballs manuals, a les excursions, a la tria de llibres; a les tasques complementàries" (1).

Com a reacció de "la letra con sangre entra" fou imprescindible proposar i imposar mètodes de radical emmotllament. Contra el concepte de rígida escola odiosa nasqué el de l'escola massa tova, a còpia de voler fer-se agradable. Es proposà la substitució de la sang de l'infant per la sang del professor.

> "Avui afirmem que l'escola no vol sang ni del mestre ni del deixeble. Jugar i treballar. Jugar amb tota l'ànima, amb el màxim esforç, com si en això hi anés la vida. Treballar amb tota l'ànima, amb el màxim esforç, com si en això hi anés la vida" (2).

---

(1) Revista de l'Institut Escola, any I. Barcelona, març 1932, pag. 2.

(2) Revista de l'Institut Escola, Educació i Energia, Any I: ESTALELLA, J., Barcelona, juny 1932, p. 8-10.

Aquest esperit i clima d'entusiasme en el joc i en el treball és el que va imperar en l'Institut Escola, el que els professors varen saber crear i el que encara avui professors i alumnes d'aquella institució recorden amb complaença i que la Marta Mata exalumne de l'escola expressa amb aquestes senzilles paraules:

"Al pati es jugava i a la classe es treballava" (1).

Aquesta alegre coexistència de joc i treball queda reflectida tant en les disciplines que cursaven els estudiants de l'Institut Escola com en els comentaris i fets que els nois i noies expliquen lliurement en el seu butlletí.

Les disciplines i activitats que cursaven eren llengües ibèriques i clàssiques:

- Filosofia
- Història
- Ciències Físiques i Químiques
- Escriptura
- Música
- Treball de Laboratori
- Treball a l'Obrador
- Geografia
- Matemàtiques
- Ciències Naturals
- Dibuix, Modelat
- Llengües modernes
- Gimnàstica. Jocs. Esports
- Treball a la Biblioteca
- Excursions i Visites (2)

---

(1) Entrevista amb Marta Mata U.A.B. Bellaterra 26-2-78

(2) Butlletí Institut Escola nº 15. Estiu 1933. Règim intern de de l'Institut Escola. pag. 4.

Com a mostra del testimoni dels que llavors foren alumnes poden servir les paraules d'en Joan Grases (10 anys).

> "Anem a fer gimnàstica; hem fet nou exercicis. Després a jugar. Arriven els grans, volen jugar a pilota. S'ha jugat i hem quedat 4 a 2. El senyor Llongueres s'espera. Amb ell hem fet rítmica. Set passos endarrera, vuit endavant, una nota dura un minut, l'altra un segon, i s'acaba la divertida classe" (1).

O les de Teresa Feniol (10 anys),

> "Hem anat a esbarjo, hem jugat a futbol, els nois contra les noies. Qui ha guanyat? Mai no ho diríeu. Les noies per dos a quatre! En entrar a la classe hem acabat l'aritmètica; quan l'hem acabada, hem explicat alguns contes i ja hem acabat la classe".

Va ser per mitjà del joc organitzat, i més encara per mitjà de l'esport, que tot jugant s'inculcava la solidaritat, el domini del caràcter i la joia constant d'actuar i crear.

Quan el ritme i la música podien tenir influència en els jocs, se l'aprofitava.

---

(1) Revista de l'Institut Escola de la Generalitat. Any I. Barcelona, març 1932. pag. 7.

(2) Obra citada, pag. 8.

Joan Ainaud, ex-alumne de la primera promoció de l'Institut Escola, recorda la importància extraordinària que el joc tenia en el centre des del punt de vista educatiu i físic,

> "era considerat element d'esplai i de formació, enllaç entre l'etapa d'infant i la d'adult. L'Institut Escola va establir un acord amb el Universitari Club, de manera que els nostres monitors eren vocacionalment universitaris no estaven profesionalitzats ni veien l'esport com espectacle. Amb ells i en els seus camps d'esport de la Bordeta practicàvem un cop per setmana atletisme i d'altres esports. A l'Institut l'educació física estava prevista com una lliçó en la que el factor intel.lectual i físic anaven junts.
>
> Es va organitzar una comissió de jocs "autogestionada" per nosaltres mateixos i en el camp de la Bordeta feiem les nostres competicions que no tenien res d'espectacle ni d'exhibició perquè ni els pares hi anaven i eren tan sols per el propi gust de veure a on arribavem" (1).

Primer Congrés català de l'Educació Física

En diferents moments de la nostra història hi ha hagut prohomes

---

(1) AINAUD, Joan : Entrevista a casa seva. Barcelona, el 23 de febrer de 1979.

coneixedors de la importància de l'esport per al desenvolupament integral de l'infant que han treballat i lliutat per aconseguir que els nens i nenes el practiquessin massivament.

L'any 1918 tenim referència dún congrés d'Educació Física (1).

En Paolo Nurmi, Francesc de S. Gibert i Lluís Melendez entre d'altres, varen estudiar l'organització i el desenvolupament de la natació des dels seus principis perquè els nens de l'escola primària la practiquessin. Varen recollir experiències que després varen plasmar en la planificació que l'any 1927 varen presentar a l'Ajuntament de Barcelona, l'any abans que s'organitzés la 1ª secció infantil d'esport "Escola de Natació" C.N. de Barcelona.

Manuel Basté, Conseller de l'Ajuntament, va lluitar per implantar l'educació física a les escoles primàries i va tenir influència, en la iniciació de les colònies escolars creades el 1924 en les quals un gran nombre de nens va passar pel Club Natació de Barcelona, després per l'Escola del Mar.

Tota la tasca realitzada pels Clubs esportius a Tarragona, el Gimnàstic i el Nautic a Girona el Club Excursionista i Esportiu Gironí, a Lleida diverses entitats va convertir Catalunya en l'autèntic pilot de l'esport a l'Estat espanyol.

---

(1) Butlletí de l'Associació protectora de l'ensenyament del Catala nº 4, Any II. Barcelona, 1918, pag. 76.

Quan el doctor Soler Damians va ésser nomenat per Ventura Gassol Comissari d'educació física va demanar la col.laboració de metges i tècnics de l'esport i va saber establir una planificació esportiva per Catalunya amb una programació d'instal.lacions comptant amb l'ajuda dels Clubs. El 1935 l'Ajuntament va anunciar la construcció de les diferentes instal.lacions de Montjuïc.

El doctor Soler Damians es va anticipar en intentar que l'esport formés part de la Cultura, per això el Consell d'Esports no va tenir cabuda en l'esport professional (1).

El C.E.N.U. i el Pla general d'ensenyament. 1936.

Quan parla de l'escola materna (3-6 anys), diu que és el període dels jocs i de l'aire lliure.

Els jocs que el nen selecciona són suggerits per les coses que coneix. Aquestes coses són reals, són les que utilitza o veu utilitzar. Nosaltres no vestirem mai el joc damunt de simbolismes amb el pretext de donar un to espiritual al joc: "jugar a fireta", a rentar la roba i cuinar, no és menys espiritual que el "joc dels cinc cavallers". Una tasca és prosaica o és espiritual segons la formació de la gent gran, però en el petit, les coses utilitàries venen carregades dels misteris extraordinaris de tot allò que fan "els grans"; això és prou estimulant com per exaltar la seva imaginació

---

(1) ESQUINEZ, Vicens : El Consell d'esports de la Generalitat de Catalunya, en el Correo Catalán nº especial. Barcelona 11-9-77.

a simbolitzar una cosa real i aparentment prosaica. Per tant el nen escollirà els jocs i això serà la garantia de llur "realitat".

En la nostra escola materna el nen s'ha d'atendre sota el punt de vista pedagògic que reclama l'escola activa. I això s'aconseguirà "deixant jugar". Si bé es procurara que l'impuls inicial surti del nen; després la nostra intervenció s'ha d'encaminar a una superació del joc per tal que acabi en un pla superior.

Relaciona la distribució de les escoles maternals amb la futura reforma urbanística en les grans ciutats.

> "En la futura distribució racional de l'estatge caldrà comptar, com s'ha fet en d'altres ciutats d'Europa, amb la necessitat d'instal.lar pavellons senzills, petits en oposició a les construccions monumentals; en espais verds ben distribuïts. És més interessant l'espai de joc que permet la vida a l'aire lliure, que la classe, la qual ha de ser més aviat refugi i lloc de descans.
>
> L'activitat ha d'ésser solament controlada i lleument dirigida. L'infant ha de jugar i actuar en llibertat individual o col.lectiva i cal que es respecti la seva ocupació espontània..." (1).

---

(1) DEPARTAMENT DE CULTURA: L'ensenyament popular. Generalitat, Barcelona, 1937.

El grup benèfic de Protecció de la Infància : Frederic Godas

El Grup Benefic de Protecció de la Infància de Barcelona, va ser una institució situada en el carrer Wad-Ras que depenia de la Junta de Protecció de Menors i que va tenir com a 1er director l'il.lustre Folch i Torres. Acollia nens i nenes procedents de famílies amb problemes jurídics socials i econòmics i el tribunal de Protecció de menors hi enviava els nenes dels pares als quals hi havia tret la patria potestat.

Amb els directors següents la idea pedagogica de Folch i Torres havia quedat reduïda a un règim administratiu i s'havia tornat al concepte clàssic de Beneficiència.

El gener de 1936 va ésser nomenat director el Sr. Frederic Godas(1), qui va fer construir un nou pavelló per a nenes amb millors condicions higièniques que l'anterior. Va iniciar la coeducació a les classes i als patis acabant amb la reclussió de les nenes que es veien obligades a jugar sols a les terrasses.

(2, pag. anterior) La Religión explicada a los párvulos. Editorial Lumen. Madrid, 1941.

(3, pag. anterior) Revista mensual d'orientació doctrinal i pedagógica que es publica a Barcelona des de 1929-36.

(4, pag. anterior) TUSQUETS, Joan. Entrevista C.S.I.C.. Barcelona, 26-7-78.

(1) Fill del Frederic Godas, fundador del Liceu de Lleida.

Era del parer que el joc-esport és fonamental per a l'educació del noi. Es practicava sobretot el fútbol (esport escollit per ocupar a la vegada 22 jugadors i que és de fàcil control), es varen començar camps de basquet i es volia intentar el patinatge, però no hi va haver temps de posar-lo en pràctica(1).

L'atletisme construint en el pati: saltometres i pistes per a llançament de pes.

" Com a jocs pròpiament dits es practicava l'stalking, joc organitzat en els camp i en general el mateix tipus de jocs organitzats que practiquen els escoltes(2).

Es disposava d'alguns jocs didàctics i d'arquitectura. Tenien un joc d'arquitectura suec de suro imprès. A les classes hi havia material de construcció i argila per als petits i als grans anaven als tallers. Allí feien enquadernació, teixit, fusta i construien joguines.(3) Durant la guerra es van emportar els nens fora de Barcelona. S'havia passat de 300 nens al carrer Wad-Ras l'any 1936 a uns 700 el 1937 repartits per les colònies d'Hostalric, Torre Llobeta, Mont Cau, Figaró, Aiguafreda (poble) i Pedralva. Quasibé sempre al marge de les reglamentacions oficials feien acampades (4).

---

(1) La guerra civil va truncar aquestes activitats.

(2) El Sr. Godas va col.laborar amb l'editorial Litúrgica Española, traduint del francès llibres "Jocs organitzats en el camp o en els patis escolars". Es veu bon coneixedor i adepte de l'escoltisme. Informació facilitada per ell mateix. Entrevista a casa seva. Barcelona 24-3-79.

A la finca de Mont Cau Subirà va tenir lloc l'experiència d'una república infantil sense dirigir. Isidre Llac, professor encarregat de la colònia, la va organitzar com un gran joc stalking amb activitats. Com això va reeixir es va veure la possibilitat de fer la república Mont Cau Subira sota la responsabilitat de Francesc Muñoz,

"Eren un total de 40 nois i 10 noies. El règim intern funcionava segons les disposicions dels mateixos nois, en Muñoz va intentar que es dirigissin i governessin la part econòmica també la portaven ells. Tot nen tenia dret a una subvenció de "subirans" (moneda que ells imprimien amb linoleum). Amb aquests subirans havien de pagar-se el menjar i la cura de la roba. Havien d'anar nets i polits i hi havia un control portat per ells mateixos i una assemblea setmanal. Si feien les coses amb cura els quedava un remanent de "subirans" cada cap de setmana. Si havien tingut algun soscaire (s'havien embrutat, havien trencat un plat) no tenien centims i no podien sortir el dissabte a menys que no els guanyessin treballant en els tallers.

Cada noi estava inscrit en un taller (fuster, manyar, llenyataires, imprempta...). Feien la feina per contractes,

---

(3, pag. anterior) El Sr. Godas havia fet les pràctiques de magisteri a l'escola Pere Vila amb qui ben aviat el va posar al front dels tallers de l'escola.

(4, pag. anterior) Les tendes de campanya les varen construir en els tallers professionals de l'escola, els nois de 14-15 anys.

es distribuïen la feina i els sous segons el seu criteri"(1).

Tots els nens de la república van venir a Barcelona a demanar que els tornessin a posar i varen imprimir uns pasquins que repartien pels pobles que passaven.

A la colònia que es va precticar més el joc i l'esport d'una manera sistemàtica va ser la de Torre Llobeta, on era responsable Josep Boada i s'organitzaven jocs dirigits, feien gimnàstica tots els dies i preacticaven el tennis i el basquet.

Sota la direcció del Sr. Godas i amb la col.laboració total, Felisa, la seva esposa que s'hi va lliurar tant com ell, i dels mestres i educadors, "Protecció de la Infància" va deixar de ser un centre de nens rapats, mal vestits, uniformats, en files, és a dir, un centre de nenes tristos i marcats per una institució, per començar a ser una escola de línies pedagògicament avançades, molt avançades diríem si recordem l'experiència d'autogestió de la Colònia Mont Cau i en la qual sobretot els nens deixaven d'estar marcats per una institució de beneficiència entesa en el sentit clàssic de la paraula.

Aquells nois havien d'ésser com els altres, com tots, podien escollir el color, el model de la seva roba, les nenes grans anaven a la perruqueria amb la Sra. Felisa, els nens que treballaven fora

---

(1) GODAS, Frederic : Informació facilitada a l'entrevista a casa seva. Barcelona, 2-3-79.

disposaven dels seus propis centims. Hi havia un clima d'alegria, llibertat en que juntament amb els programes escolars hi tenien cabuda el joc dirigit, el ballet i el teatre.

Aquells tres anys de guerra, la "Prote", tal i com l'anomenaven els nois, va ésser una institució model.

Al darrera de l'obra hi trobem com sempre el nom d'unes persones que s'hi varen lliurar per poder-la fer possible (1).

Els Ateneus Obrers i el joc

L'Ateneu és una associació científica i literària dedicada a elevar el nivell intel.lectual dels seus associats mitjançant discussions, conferències, cursos i lectures (2). Varen ser mitjans de formació extra-escolars que varen tenir una gran influència sobre les masses rurals i urbanes fins al 1939.

---

(1) La Sra. Felisa Godas, esposa de Frederic Godas, mestra m'explica emocionada com els nois els consideraven pares i com fins i tot els inviten a batejos, comunions dels seus fills, "m'emociona la il.lusió que varem posar i com han respost de bé els nois".Entrevista a casa nova, 12-4-78.

(2) Definició de la Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1978.

Els socis d'alguns d'aquests centres pertanyen a la classe mitjana acomodada, però la majoria són menestrals, artesans i jornalers. Alguns d'aquests últims són finançats, en part, per filantrops però la majoria ho són per les quotes dels socis (1).

Els centres disposen de local i biblioteca. Porten una activitat recreativa, cultural i escolar diversa. Practiquen el cant coral i l'excursionisme que el conceben com un mitjà de comunicació amb la natura (excursions-científics) i d'identificació amb la comunitat nacional amb la conseqüent revaloració del folklore. Celebren festes populars, organitzen balls, representen obres de teatre.

> "las funciones dramáticas que conforme anunciábamos en nuestro número anterior fueron puestas en escena en las festividades de Año Nuevo y Reyes por la compañia que dirige el Sr. Piera. Obtuvieron esmerada ejecución i se vieron bastante concurridas" (2).

Molts tenen classes de nens i d'adults, de dia i de nit simultaneijant la formació humana amb la formació professional.

---

(1) SOLA, P. : Els Ateneus Obrers i la cultura popular a Catalunya. La Magrana, 1978. pag. 41.

(2) El Ateneo Igualadí, Cronica. Any VI, febrer 1909, nº 52. pag. 424.

"Resultando ya insuficientes los grandiosos locales de nuestro Ateneo por la pluralidad de enseñanzas que se dan en ellos, y el número considerable de alumnos que asisten, la Junta de Gobierno ha hecho los trabajos necesarios para procurar la creación de un nuevo edificio dedicado a escuelas que, se levantará en los terrenos propiedad del Ateneo anexo a los jardines del mismo(1)".

Alguns donen classe d'esperanto i de francès i comenten i reflexionen articles i llibres de pensadors estrangers.

Com a mostra del funcionament general d'un centre podem agafar la memòria explicativa que presentaren l'any 1904 uns quants centres de Barcelona (2).

"Actualmente se da en los Ateneos Obreros enseñanza primaria, elemental y superior, dibujo, francés, teneduria de libros, gimnasia higiénica, solfeo y piano y a las niñas clase de corte y confección".

---

(1) Ibidem, pag. 487.

(2) Ateneos Obreros y Asociaciones de Enseñanza Popular, Exposición que celebran en Barcelona, 1904. Cit, per SOLA, P.: Els Ateneus Obrers i la cultura popular a Catalunya. La Magrana. Barcelona, 1978. Pag. 64.

"Por lo general las clases principian a las 8 y ya no terminan hasta las 22 h. Para estimular la afición a la Escuela se organizan fiestas infantiles, excursiones al campo, meriendas y otros actos que sirvan a la vez que de recreo, de desarrollo físico y moral".

Pensem que el joc com a tal no tenia un paper específic dins dels ateneus, quedant segurament limitat a les festes infantils (1) que s'organitzaven i pot ser a la iniciativa particular d'algun mestre que hagués estat informat personalment sobre les seves possibilitats per en Flos i Calcat, Pau Vila, Maria Montessori, Narcís Massó o algun altre pedagog, donant-li la vessant que havia rebut o potser per la lectura d'articles, comentaris i reflexions que en nombre molt considerable hem pogut anar recollint i que sembla normal que els professors dels ateneus, entitats obertes, progresistes i preocupades per la cultura coneixessin.

---

(1) "Organitzàvem anualment festes d'infants dedicades als infants de les Colònies Escolars que sostè el nostre Ajuntament. Les festes consistien en una funció teatral a càrrec del quadre infantil de l'Ateneu i balllets populars catalans per l'Esbart Dansaire Verdaguer". Butlletí de l'Ateneu Nacionalista Verdaguer, Septembre 1923, pag. 9.

Nosaltres per la nostra part, hem trobat alguna al.lusió directa en els butlletins dels ateneus que hem consultat (1) però no hem vist articles que aprofundissin sobre el tema. No era el lloc més adient per publicar-los (2).

Ens hem cregut però en el deure de mencionar-los en aquest estudi perquè els ateneus obrers varen promoure activitats recreatives, culturals i escolars que salvant els anys de distància poden ser un exemple i model per a nosaltres i avui, perquè és varen ocupar del que ara en diem "el temps lliure" de les classes obreres, i perquè varen fer una singular tasca d'esplai i de culturització del poble.

Pot ser que no aportessin res de nou en el tema concret dels jocs d'infants però creiem que van col.laborar a la difusió de les idees que imperaven entre els pedagogs i que d'alguna manera els nens dels ateneus se'n devien beneficiar.

---

(1) Veure Bibliografia.

(2) "Els nostres alumnes de 1er. període cultiven amb preferència les cançons i jocs d'infants".
BORGUÑO, M. : L'educació Musical a les escoles de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera. Obra citada, pag. 31.

Una altra aplicadió pedagògica del joc

En parlant del joc no podem oblidar el Dr. J. Tusquets perquè a més a més de ser professor nostre ha estat un pensador i estudiós preocupat pel tema del joc, com ho demostren els articles i treballs que té publicats en català, castellà i anglès (1) i per altra banda se'ns mostra com un pedagog que programa i idea un mètode d'ensenyament de la religió en els nens servintse precisament del joc. Se serveix del joc o millor dit del que el joc té de natural, actiu i atractiu per al nen per anar-lo portant a l'aprenentatge de les oracions i de la religió catòlica en general. En la seva obra (2) hi trobem jocs per viure la religió, és a dir jocs formatius i d'altres per aprendre la religió, és a dir instructius. A cada lliçó hi ha estructurat un joc relacionat amb el tema que s'ensenya i en el qual es marca un objectiu, un material, uns personatges i la manera de jugar-hi (3).

Tanmateix trobem una col.lecció de jocs per ensenyar la religió a la revista Formació Catequística.

El Dr. Joan Tusquets amb la col.laboració freqüent de Mn. Josep ferrer Florit, inicià la línia de jocs formatius en matèria religiosa (4).

---

(1) TUSQUETS, J.: El Juego y la cultura. Las Ciencias. Año XXIII, nº 4. Madrid, 1958.

TUSQUETS, J.: Teoría y práctica de la pedagogía comparada. Magisterio español. Madrid 1969 p. 255 y siguientes.

TUSQUETS, J.: The political Significance of British and Spanish Nationals Games. Pergamon Press. London, june 1969.

Els nostres pensadors i el joc

Si bé per damunt de tot hem intentat cercar exemples de pedagogs que valoressin el joc i fessin jugar el nen. Ens plau poguer incloure també dos pensadors catalans que s'han preocupat per aquest tema.

En Xenius fou el pensador autòcton que conegueren quasi bé tots els pedagogs del noucentisme català.

Vergés fou deixeble d'Ors en el Seminari de Filosofia. Ho recorda així:

> "El Seminari coincidí amb el moment culminant de la influència que exercia Eugeni d'Ors sobre la joventut estudiosa de Catalunya... La meva generació i les generacions posteriors més immediates a la meva obríem les parpelles al món a través del glossari de l'Ors i això vol dir que la personalitat de "Xenius" era per a nosaltres la d'un ésser enlairat, fastuós, aureolat per les gràcies dels déus, innaccesible que reclamava la nostra adhesió incondicional i hi comptava".
>
> "El Seminari de Filosofia m'oferí l'ocasió inigualable de familiaritzar-me amb el món vastissim i trasbalsador de la cultura universal. M'ensenyà a valorar el sentit ètic de la conducta humana, a través d'uns estadis de judici que al moment d'ingressar-hi no tenia a l'abast. Em feu madur psicològicament i mentalment, gràcies al contacte permanent amb textos, explicacions,

> conferències i sobretot amb persones... tantes i tantes coses que potser us semblaran puerils però que per a mi foren transcendentalíssimes... m'obriren la perspectiva d'una maduresa autèntica plenament assumida i sobretot creadora".

La vida humana té sempre un element racional i un altre irracional, juntament a l'element racional que és vist pel pragmatisme, hi ha un altre d'irracional que quant a l'origen del saber consisteix en la curiositat, quant a component en el joc i quant a finalitat en la bellesa de la ciència.

L'home orsia és, sempre fins i tot quan la seva feina sembla ser solament pensar i saber és "un home que treballa i que juga" és a dir un home complet, cabal (1).

A "La Ben Plantada" llegim :

> "Un molí de vent grinyola en la quietud del migdia. Quina cosa, un molí de vent! Tot sol es fa la feina i la festa. El seu cap és foll; però a les seves entranyes el mecanisme ocult i senzill no passa amb la seva generositat. És la màquina que treballa tot jugant"(2).

---

(1) SALADRIGAS, R. Obra citada, p. 128.

(2) ORS, Eugeni d'. La Ben Plantada. Biblioteca Selecta. Barcelona, 1958, p. 66.

En Xenius pensa que cada home està regit per una idea que és la seva vocació però que té d'altres vocacions frustrades anomenades "hobbys" amb les que juga (1).

En didactica en Xenius no és juganer, demana una sistemàtica i un esforç. Cal estudiar la gramàtica per aprendre idiomes i les taules per saber multiplicar.

Podem dir que en l'ensenyament més que partidari del joc és partidari que la intel.ligència jugui.

Cal fer treballar la intel.ligència, però també fer-la jugar.

En Joan Tusquets

Ha estudiat les obres dels grans pensadors i autors sobre el joc, Wund, Groos, Bühler, Huizinga, Jünger, Fink, Caillois, Ortega, d'Ors i Zaragüeta, analitzant la relació que cada un d'ells hi veu entre joc i cultura (2).

Ell mateix ens dóna la seva pròpia teoria sobre el joc i el paper que el joc té en la creació i desenvolupament de les Cultures.

---

(1) ARANGUREN, J.L.: La Filosofia de Eugenio d'Ors. Ediciones y publicaciones españolas. Madrid, 1945. pag. 70.

(2) TUSQUETS, J. El juego y la cultura. Las Ciencias. Madrid, 1958. Año XXIII, nº 4.

"Creiem que durant la infància dels individus i dels pobles predominen els insomnis i els jocs. Després va imposar-se la intel.ligència fins a tal punt que la persona i fins i tot la societat semblen oblidar-se que els comportaments científics, o procediments jurídics o polítics varen ser de bell antuvi un joc racionalitzat" (1).

"Si el somni es trasllada al pla de l'acció, produeix el joc: el joc autèntic, pur, no adulterat per la intel.ligència, el joc de la nena amb la seva nina o del ballarí espontani no és res més que un somniar en acció" (2).

"Els pobles que neixen o reneixen produeixen llegendes, jocs i pantomimes dramàtiques, perquè en ells, com en els nens, domina el funcionament de la fantasia"

És doncs, la cultura mare o filla del joc?

Tusquets creu que la cultura és mare de la vida civilitzada i filla de la intel.ligència. Creu que és la intel.ligència o el lliure albir per ella il.luminat la que obliga a alguns jocs a fer-se en el lloc i temps assenyalats a buscar instruments artificiosos, a obeir regles... També és la que contempla en el joc instintiu una forma bella i la que pot elevar el joc a obra d'art.

---

(1) TUSQUETS, J. Teoría y práctica de la pedagogía comparada. Editorial Magisterio Español. Madrid 1969, p. 255.

(2) TUSQUETS, J. El juego y la Cultura. p. 645.

Creu que el joc contribueix a la cultura, per bé o per mal, en la mesura en què domina la intel.ligència i que existiran tantes classes de jocs "verges" com divisions del món afectiu i tantes de jocs culturals com formes de sotmetre's el joc a la intel.ligència " (1).

Per esbossar una tècnica de diagnòstic lúdica afectiva d'una col.lectivitat és indispensable tenir una classificació existencial i sociològica dels jocs.

En Tusquets ens proposa la següent (2) partint de les actituds que adopta el jugador,

1) En els jocs d'habilitat o destressa el jugador intenta superar-se a si mateix.

2) En els jocs d'emul.lació o competició, superar d'altres.

3) En els d'atzar, recórrer a la fortuna.

4) En els d'imitació o simulació, revestir-se dels trets d'altres persones.

---

(1) Ibidem, pag. 647.

(2) Ibidem, pag. 257.

5) En els d'integració profana, fondre's amb l'afectivitat d'un grup o un poble.

6) En els d'integració religiosa fondre's amb l'afectivitat d'una església.

7) En els de frenesí, despersonalitzar-se provocant una desintegració d'ell mateix.

Cada grup d'aquesta classificació es pot subdividir en jocs individuals, d'equip o multitudinaris, segons el jugador actuï personalment, en funció de l'equip o absort per la multitud, i en jocs espontanis o reglamentats.

Pràcticament les actituds acostumen a interferir-se i per això la majoria de jocs són mixtes. Així el futbol és un joc d'emulació però també d'habilitat i d'atzar i si l'equip està compenetrat amb el públic és un procés d'integració profana.

El Dr. Tusquets suggereix que els jocs d'habilitat denoten gents que aprecien la vàlua personal del ciutadà, els d'emulació, pobles que volen obrir-se camí barallant-se, els d'atzar col.lectivitats que rendeixen culte a la "deesa fortuna", els d'imitació societats tradicionals, els d'integració profana "grups que estimen i avancen donant-se les mans", els d'integració religiosa comunitats fervoroses,

els de frenesí clans nacionals i fins i tot imperis que obliden mitjançant diversos tipus d'orgia problemes de vida i mort.

Explicat això passa a analitzar els jocs típics d'Espanya (1); són, diu el toreig, joc de competició contra el brau; la loteria, joc d'atzar i les processons, joc d'integració religiosa. Observa que aquests jocs es realitzen individualment o multitudinàriament però mai en equip. Per això la "cuadrilla del torero" no funciona a manera d'equip sinó de comparses. Veu l'origen de l'individualisme i el multitudinarisme amb tres trets inconfundibles: l'afany de lluïment, la valentia temerària i la cega confiança amb la sort.

Les conseqüencies educatives d'aquest treball són que tots els jocs menys els de frenesí han d'emprar-se com instruments educatius i que la dosi de cada grup lúdic ha d'estar en proporció inversa a la inclinació afectiva individual o nacional.

Així diu que els nens espanyols convindrà que s'afeccionin als jocs de precisió, en als jocs reglamentats i als jocs d'equip, que no practiquin els jocs d'atzar.

---

(1) Ibidem, pag. 260.

Els rectors de l'estructura educacional del nostre país hauríem d'eliminar el perjudici que el joc no pertany a l'educació pròpiament dita... No n'hi ha prou amb programar l'aprenentatge del saber, i de la tècnica, cal programar també les activitats lúdiques, perquè si el saber perfecciona la intel·ligència i el treball fortaleix i tempra la voluntat, el joc és l'instrument més eficaç per a l'educació dels afectes.

> "Aquesta programació cal que tinguem compte no sols l'edat, sexe i d'altres circumstàncies de l'alumne i també la conveniència de fomentar les qualitats positives revelades per als jocs nacionals i combatre les negatives que poden ser-ho per excés o per defecte" (1).

---

(1) Ibidem, pag. 266.

EL JOC FORA DE L'ESCOLA

Recull dels jocs populars. Concurs organitzat per la protectora de l'Ensenyança

Fundada pel gran patriota i pedagog Flos i Calcat, la Protectora de l'Ensenyança Catalana fou una lloable organització que donà suport i protegí l'ensenyança catalana dins i fora de Catalunya organitzant cursets per a infants i adults sobre gramàtica Catalana, Geografia i Història de Catalunya, solfeig, matemàtiques, dibuix, gimnàstica. Organitzà colònies per a infants (1), premis, conferències, concursos de llengua, d'Història de Catalunya, congressos, dóna notícies de l'estranger, bibliografies, fa tot el que està a l'abast per protegir i afavorir l'ensenyança catalana que a casa nostra coincideix quasi bé sempre amb l'ensenyança renovadora iniciada com hem vist en el Col.legi Sant Jordi per Flos i Calcat precursor de tot el moviment pedagògic i de la Protectora en particular, organització que nasqué un any després del col.legi per crear-li un ambient propici i evitar que les preocupacions i la rutina ofeguessin la lloable iniciativa del Sr. Flos i Calcat" (1).

---

(1) Festa homenatge al col.legi Sant Jordi en el "Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana", any VI juny 1923 nº 6, pag. 89.

La Protectora de l'Ensenyança s'interessà i es preocupà pel joc organitzant el 1918 un concurs de jocs d'infants, anomenat II premi República Argentina.

"Conscient del valor educatiu del joc i de què hi ha gran nombre de jocs d'infants que són un tresor folklòric poc conegut l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana vol fer-ne un recull per oferir-lo als pares i educadors " (1).

El president de l'Associació Manuel Falguera i el seu secretari Martí Esteve signant les bases i les condicions del concurs la primera de la qual és que s'ofereix un premi de 500 pts. al millor recull de jocs d'infants propis de terres de llengua catalana,

"podent-hi ésser compresos no tan sols els que es troben actualment en ús, sinó també els ja desapareguts i dels quals es tingué notícia".

Els jocs deuen ser detalladament descrits en catalá, en full a part encapçalat amb el nom popular que tingui a la localitat d'on l'autor el pren, es demanen adhuc altres noms coneguts per l'Autor i si es possible la comarca, la

---

(1) Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Any II, maig 1918 nº 5, pag. 77.

descripció s'acompanyaran d'il.lustracions gràfiques, s'anotaran també el text dels recitats, cançons que formin part del joc encara que no tingui sentit clar i concret i prescindint de tota preocupació gramatical. S'inclinaran també les variants conegudes.

Si és un joc cantat es procurarà facilitar l'anotació musical, es juga preferentment en èpoques de l'any o festes determinades caldrà dir-ho també si és joc propi de nois o de noies o juguen junts, el nombre dels que hi prenen part.

Es considera mèrit per al treball el fet d'adjuntar-hi jocs també típics de la nostra terra que es tinguin per propis dels adults.

S'indica que els treballs s'han de portar abans del 31 de desembre de 1918 al càrrer de Canuda 14 pral. i que el Jurat qualificador estarà format pels senyors Tomàs Carreras i Artau, Pere Barnils, Rossend Serra i Pagés, Enric Morera, Aureli Campmany, Maria Noguer i Julia Pujol (1).

En el Butlletí nº 1 corresponent al gener 1919 pag. 1, hi ha la relació d'Aspirants al concurs de jocs d'infants i al nº 8 del mateix any surt publicat el veredicte del II premi República Argentina "concurs de jocs per a infants" (2).

---

(1) Ibidem, pag. 78

(2) Ibidem, pag. 176-177.

L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (1) va iniciar un estudi sobre la infància, l'adolescència i la joventut i el qüestionari que es va elaborar incloïa dues preguntes nos. 16 i 19 encaminades a obtenir informació sobre el joc i la joguina.

Pregunta nº 16.- Entreteniments infantils. Comptar els dits jocs amb les mans, preguntes infantils.

Pregunta nº 19.- Jocs i joguines de nois, de noies, de nois i noies. D'adults. Entremaliadures, bromes, innocentades locals descrivint-les. Perdura el costum de fer pedrades?... Són proves evidents de la preocupació i interès que folkloristes i estudiosos tenien perquè els jocs no es perdessin ni caiguessin en l'oblit.

Recull dels jocs populars : Valeri Serra Boldu

Dins d'aquest apartat del joc fora de l'Escola de cap manera podríem oblidar la figura d'en Valeri Serra pel seu lliurament, dedicació i treball en el recull de Jocs Tradicionals (2).

---

(1) estudi fet per Telesforo de Aranzadi, Tomás Carreras Artau, Josep mª Batista i Roca.

(2) SERRA, Valeri: Folklore y costumbres de España, Alberto

En Valeri està convençut que certs jocs d'adults han passat a ser jocs de nens àdhuc amb noms diferents i reglamentats. Hi ha jocs que poden considerar-se eterns i que estan subjectes a normes fixes. D'altres canvien i s'obliden. "Els nens a certes edats i en determinats llocs juguen i jugaran d'una manera tradicional" (1).

Assegura que certs jocs folklòrics estimulen als nens a una disciplina social precisament perquè estan subjectes a una reglamentació.

(2, pag. anterior) Martín. Barcelona, 1944 TII, pag, 539-590. Diu que va guanyar el premi del concurs de recull de jocs populars organitzat per la Protectora de l'Ensenyança Catalana l'any 1919 amb el tractat Jocs Infantils de Catalunya. Recull fruit de les investigacions practicades a diferents pobles per documentar-se i dels concursos celebrats entre nens i nenes de diverses escoles a fi de poder recollir un bon nombre de jocs i rimes infantils. Nosaltres no hem trobat aquest llibre ni aquesta informació sobre el premi, coincideix amb la facilitada en el Butlletí de la Protectora.

(1) SERRA, Valeri.: Obra citada, pag. 340.

Ens proposa la següent classificació des que el nen neix:

- cançons de bressol
- monades
- començaments de joc
- oracions
- rondes i romanços
- jocs sedentaris
- enigmes i endevinalles
- formuletes diverses
- jocs per córrer
- jocs de força
- jocs per colpejar-se
- jocs amb instruments.

És un treball seriós i complet de classificació dels jocs populars explicant en què consisteix cada una de les classes i donant i explicant els exemples que ell coneix o ha pogut recollir.

Recull dels jocs populars: en Joan Amades

Si bé en Joan Amades no pot ser considerat pedagog ens creiem amb l'obligació d'incloure la seva obra dins d'aquest estudi per la seva gran tasca de recull de recopilació del folklore català i, concretament, dels jocs de paraules i dels jocs de memòria.

En el pròleg del seu llibre (1) ens diu:

> "Els jocs de paraules tenen, al nostre juí, una veritable valor filològica i constitueixen una branca important de la lingüística folklòrica que cal que no sigui abandonada i menyspreada en l'estudi de la llengua. Els jocs de memòria, documents de creació popular de gràcia excelsa i enginy meravellós, constitueixen elements interessants de caràcter etnològic i estan posseïts d'importància filològica; no tenen però la valor lingüística dels jocs de paraules"...

En Joan Amades, per la seva cultura i formació, destaca els valors etnològics i filològics del joc popular. Nosaltres creiem que aquests jocs poden ser una font d'animació i un ric material per a l'aprenentatge de la llengua i cultura catalana i que per tant és convenient que siguin coneguts per ludotecaris animadors i educadors en general. Es per això que creiem interessant incloure, a la vegada, una selecció dels jocs que ell recull i les seves reflexions sobre la bondat dels mateixos.

Els embarbussaments constitueixen l'aspecte més important dels jocs de paraules i responen a una necessitat. Es presten molt a la fantasia; amb una mica d'enginy poden fer-se'n i combinar-se'n amb una certa facilitat. Cal distingir els que tenen un origen popular i són ja adoptats pel poble, dels que hagi pogut fer algun enginyós amb més o menys gràcia.

---

(1) AMADES, Joan : Jocs de paraules i Jocs de memòria. Biblioteca de tradicions populars Vol VI, Barcelona 1933. pag.16

Un afer que durant el segle passat ha preocupat als psicòlegs és la manera de combatre defectes de pronunciació, que en gairebé tots els casos són produïts no per un defecte orgànic, sinó per un vici concret d'infants en la manera de dir les paraules. El poble per lluitar contra el problema de la pronunciació, crea unes frases gracioses en les que són combinades diverses paraules que contenen un conjunt de pronunciació difícil si es diuen amb tota rapidesa, condició que sempre és exigida quan es tracta de donar a aquestes fórmules lingüístiques el veritable valor per al qual han estat creades.

Antigament les mares posaven gran compte a procurar que els seus fills tinguessin bona facilitat de pronunciació, i de petits els ensenyaven, per grau de dificultat, tantes fórmules de llenguatge revés com sabien, amb el propòsit que adquirissin una bona facilitat a girar la llengua i s'avinguessin a pronunciar tota mena de paraules sense enfarfolls ni embuts.

Aquestes fórmules lingüístiques són de domini internacional i es troben a totes les llengües, les anomenen embarbussaments, empatolls, embarassa llengües i entrebancs de llengua. El seu terme científic és el de fórmules ortofòniques.

Presenten diversos aspectes. El més graciós i de major enginy pel seu conjunt és el d'aquelles frases en les quals una sola paraula té sentits diferents, això és un terme ho-

mònim a l'entorn del qual gira tota la gràcia i tota la clau de la fórmula, per exemple:

- En cap cap cap el que cap en aquest cap.
- Així és com tu dius, així com tu dius és, així tu dius com és.
- Quan dic dic, no dic dic, que dic dec, si dic dec i dic dic, dic que no és pas dec el que dic, sinó dic, com ho dic.

Totes aquestes frases són de relativa facilitat de pronunciació, el més important és que siguin compreses pel qui les escolta, que es fa un garbuix en sentir pronunciar tantes vegades una mateixa paraula.

Una altra fórmula és aquella en què tota la dificultat de pronunciació està basada en una sola paraula amb diversos derivats:

"Si un enrajolador de rajoles enrajola amb rajoles desenrajolades, l'enrajolat es desenrajolarà aviat per haver estat enrajolat, desenrajolat tants cops, que gairebé ni rajoles d'enrajolat desenrajolat no semblaven".

"A una anguila anguilardenca, qui la desanguilardencara un bon desanguilardencador serà, que la desanguilardenqui qui bon desanguillardencador sigui, que jo, que de desanguilardencar no sé, de desanguilardencar-la no provaré".

"Un pinxo pinxet punxava a la panxa d'un panxut; el panxut digué pinxo; "Pinxo, pinxet, no punxis brut".

Sota l'epígraf de Jocs d'infants, l'Amades recull jocs de paraules molt senzills de forma dialogada encara que de vegades són recitats per un sol infant. Al començament de cada frase, pregunta o resposta, cal repetir sempre una mateixa paraula de fonètica sonora i escaient a les orelles infantils.

"Aquestes formes ajuden a donar facilitat a la conversa, a practicar-se en el diàleg i a adquirir deseixement en el parlar" (1).

- caram, d'on véns?
- caram, del camp
- caram, que portes?
- caram, vi blanc
- caram, tastem-lo?
- caram, que és bo!
- carum, tornem-hi?
- carum, no, no!

quiquiriquic - vols venir a fira?
" - jo que hi faria?
" - a vendre blat
" - me l'han robat
" - qui te l'ha robat?

---

(1) Ibidem, pag. 22.

ququiriquic - les orenetes

" - on són elles?

" - a vora del mar

" - que hi fan a vora del mar?

" - hibroden seda.

" - de quina seda?

" - de la vermella

L'Amades recull també el llenguatge enigmàtic.

"Jugar al misteri" aquell joc amb que tots hem disfrutat a la nostra infantesa i que consisteix a acceptar una síl.laba determinada, per exemple, "fla" i agregar-la darrera de cada síl.laba d'una frase que ens proposéssim dir.

Exemple: dema és festa

Defla mafla esfla fesflatafla

Dit de pressa resulta difícil per qui ho escolta. Si no ho entenia, havia de pagar uns cartons ja estipulats, com a penyora, per la incomprensió. Venia a constituir un exercici infantil de gramàtica ja que s'havia de destriar bé les síl.labes.

Un altre joc del mateix ordre és a l'inrevés o vesre al. Consisteix a pronunciar els mots tal com són però invertint l'ordre de les síl.labes, començant per la darrera.

Exemple: "En Pere esta darrera
en repe taes rarrede"

Es feia servir com a parla secreta per enraonar de trampes de jocs infantils davant del propi perjudicat.

Per imitacions es coneixen els jocs de paraules en què aquestes es combinen de manera que sembli que són anomenats noms d'animals sense que en realitat se n'anomeni cap.

"Me'n vaig per dalt a veure quina la fan, per di'ho a la Coloma".

Sonen els noms: pardal, elefant, perdiu, coloma, en realitat la referència simulada ha resultat auditiva per una combinació d'altres termes.

"Mentre eren per dalt tot fent un lloro, jo us vaig cridar per bé que bé anar-hi".

També es fan combinacions amb mots formats per sí.labes iguals als monosíl.labs de les notes musicals.

Re m'hi fa si fa sol
Re m'hi fa que faci sol
Si fa sol, la sila fa mido.

Existeixen uns tipus d'imitacions pels quals es vol simular la fonètica de diverses llengües.

Alguns ja eren coneguts abans que Cuyas fes el seu article, es pot dir que tenen un origen popular (1).

Per a simular el castellà:

Contesta, nena galana,
la pregunta del poeta;
contesta si la quarteta
és catalana o castellana

Les catalanes de cara hermosa miren el rei de la muntanya que camina en companyia de l'escopeta.

Imitant el francès:

Un bon jornal fa de bon suar
Aquest xaval m'ha embrutat el cotó amb fang del carrer

Imitant l'italia:

Passi, passi, xitxarel.lo; faci xmoixari i camini,
mengi pa amb oli i no dini.

Imitant l'anglès:

Pot haver-hi hagut vi en aquest got?
Got net sense aigua haver-hi hagut
Anecs grogs morts sense haver-hi hagut cap esperterneo

---

(1) CUYAS, A.: en la Llumenera. Nova York nº 30, Volum III, octubre 1877. Més tard la veu de Catalunya va reproduir l'article perquè la revista catalana d'América no estava a l'abast del públic.

Imitant l'arab:

Ala - baliga - balaga, vés a cabdellar fil fi.

Imitant el xines:

De tanta son que tinc a les cinc tinc son.

Calemburs

El calembur cau dintre del camp de l'enigma o endevinalla. Té per objecte dir la paraula o expressar la idea objecte de l'enigma de tal manera que el que l'escolta no la pugui veure o comprendre.

En l'enunciat es fa una combinació de síl.labes, les darreres d'un terme amb les primeres d'un altre de tal manera que diguin la paraula o expressin la idea de l'enigma.

Te la dic i no m'entens
Te la repeteixo i no em comprens
molt te la diré
i no em sabràs que és.

Es dona com a solució el substantiu tela format per la unió dels pronoms te i la

Jo ho dic
Jo ho diré
Jo ho repetiré
i no sabràs que és.

La partícula "ho" es contrau amb el pronom "jo" i forma el sustantiu "jou".

En Vives va anar a caçar
tres perdius va matar
i vives a casa les va portar
El caçador es deia Vives.

Va tenir un fill
en Gros Pinell
que quan va néixer
ja era gros com ell
El fill es deia gros de nom.

A casa del Pere Poc
com més són
mengen més pocs
Com que es deien Poc com més familiars eren més Pocs que menjaven a taula.

Les endevinalles

Amb les endevinalles no s'obté una mateixa idea sinó que llegits del dret tenen un significat i del revés un altre.

Llegit pel dret
és un animalet;
llegit pel detràs
és un animalàs

el poll i el llop

Llegit pel dret
és un vegetal;
llegit al revés
és un mineral

arròs i sorra

Jocs de puntuació

Basant la seva gràcia, no en les paraules sinó en la puntuació, per l'alteració de la qual es fa prendre a les frases un sentit molt divers. Formen part de l'enigmística i poden ser considerats com una de les variants de l'endevinalla (1).

Jo dormo sota el llit
i dalt la teulada

ben puntuat vol dir:

Jo dormo; sota, el llit
i dalt, la teulada.

Una enginyosa endevinalla de la puntuació de la qual es poden treure quatre interpretacions diferents havia estat impresa en antics ventalls de paper a primeries del segle XIX, havia estat molt popular, avui es gairebé del tot desconeguda.

"Un galant escriví a tres noies fadrines una dècima igual sense cap signe de puntuació. Les fadrines cada una va posar-hi la puntuació al seu gust i segons la seva conveniència i cada una va interpretar que era ella la escollida.

---

(1) Obra citada, pag. 48.

La dècima sense puntuar deia així:

"Tres dames de gran valor
totes tres m'han demanat
que els contesti aviat
quina fa partir el meu cor
Contestar es cosa d'honor
dic que estimo la Mercè
no la Maria que té
del món la més gran bellesa
no aspira el meu cor la Teresa
que no poques gràcies té

La Mercè va llegir:

Dic que estimo la Merce;
no la Maria, que té
del món la més gran bellesa;
no aspira el meu cor la Teresa,
que no poques gràcies té.

La Maria la llegí així:

Dic que estimo la Merce?
No; la Maria, que té
del món la més gran bellesa;
no aspira el meu cor la Teresa,
que no poques gracies té.

La Teresa la llegí de la manera següent:

Dic que estimo la Mercè?
No; la Maria que té del món
la més gran bellesa?
No; aspira el meu cor la Teresa,
que no poques gràcies té.

Les tres donzelles varen quedar molt satisfetes amb la creença d'haver estat cada una d'elles l'escollida, però ell els digué que no havien sabut llegir la lletra i la llegí d'aquesta manera:

Dic que estimo la Merce?
No. La Maria que té
del món la més gran bellesa?
No. Aspira el meu cor la Teresa?
Que no, poques gràcies té.

Jocs de memòria

Són els que tendeixen a l'agudització de la memòria sense perdre l'aspecte d'enginy de dicció.

El desenrotllament de la memòria tenia en altres temps una importància més gran que no pas avui.

Aquestes fórmules són gairebé fórmules literàries populars que han perdut terreny, perdut ja el seu mòbil principal avui són gairebé usades com a enginy de dicció i cauen més

dintre del camp ortofònica que en el mnemotècnic.

Les fórmules enumeratives es troben en diferents espècies dd la literatura popular; en la cançó, la rondalla, el joc i les oracions són emprades com a tema mnemotècnic les parts del cos d'algun animal.

Exemple:

Jo, de la gallina,
me'n menjaria el bec;
al bec, un xiulet hi sona
la gallina és bona,
petita, manyanga;
la gallina m'agrada.

Jo, de la gallina
me'n menjaria el cap;
al cap, un bon bernat.

Jo de la gallina,
me'n menjaria el coll;
al coll, un flabiol.

Jo de la gallina,
me'n menjaria les ales;
a les ales, unes pales;

Jo de la gallina
me'n menjaria l'esquena;
a l'esquena, una patena

Jo de la gallina
me'n menjaria la panxa
a la panxa, una manxa.

Jo de la gallina,
me'n menjaria el cul
al cul, un bon bagul.

Jo de la gallina,
me'n menjaria una cuixa
a la cuixa, una maduixa.

Jo de la gallina,
me'n menjaria les potes;
a les potes, unes cabotes.

Jo de la gallina,
me'n menjaria una cresta
a la cresta, una ballesta,
a les potes, unes cabotes
a la cuixa, una maduixa,
al cul un bon bagul,
a la panxa, una suanxa,
a l'esquena una patena,
a les ales, unes pales,
al coll un flabiol
al cap, un bon bernat
al bec, un xiulet hi sona.
La gallina és bona
petita, manyaga
la gallina m'agrada.

Hem volgut sols seleccionar una petita mostra com a punt de referència, consultant directament l'obra de recull de l'autor que els interessats es meravellen de la varietat i riquesa dels nostres jocs populars (1).

Esperem que dins dels programes de l'Escola d'Animadors aquests jocs populars hi tinguin el lloc que mereixen.

L'escoltisme : els jocs dirigits

Robert Baden-Powell, fundador de l'escoltisme, organitzà el primer campament de boy escouts, l'any 1907 i començà a difondre aquest moviment educatiu dels infants, adolescents i joves el 1908. A Barcelona el 5 de novembre de 1912 es constituïa el Comite Provincial de Boy Scouts.

Els organitzadors de l'escoltisme català foren el capità de cavalleria Pere Roselló i Axet, català amic i col.lega de Teodoro de Iradier, fundadors dels Exploradores de España, Ramón Solé i Lluch, un obrer entusiasta de l'excursionisme i l'escalada, Narcís de Romaguera, Romà Clausalles i Josep Roca entre d'altres. Per bé que el capità Rosselló es retirà aviat, a Catalunya, probablement a causa del gruix que ja tenia l'excursionisme, el moviment escolta hi arrelà. Segons una memòria oficial publicada l'any 1914 a Barcelona hi havia vint-i-dos grups d'exploradors i sengles

---

(1) AMADES, J.: Folklore catala. 3 Vol. Barcelona, 1978. Biblioteca Selecta.

grups a Sant Feliu de Llobregat i a Tarragona. Amb un total de gairebé mil cent nois, i a més, tres grups barcelonins de girls - guides o exploradores -.

Paral.lelament els "Exploradores Barceloneses" que aviat van integrar-se als "Exploradores de España", emparats, reconeguts i subvencionats pel Govern, l'escriptor Ignasi Ribera organitza els Jovestels de Catalunya i Canigó. El novembre del 1912 ja funcionen. El Jovestel té per objecte el desenvolupament moral i cívic dels catalans procurant la lleialtat, l'honradesa, la filantropia, la cultura, la higiene i tot quant sigui millorament en el sentit més ampli (1).

El 19 de gener de 1913 prop de 500 "boy scouts" desfilen pel Passeig dels Tells camí de la Plaça Catalunya. El 1er grup de noies instaurat a Espanya ho és a Barcelona i adopta el nom de "girl dides". Pel febrer de 1913 existia un organisme amb aquesta denominació.

Els lerrouxistes funden per la seva banda els "exploradores republicanos".

El problema de l'escoltisme català va quedar plantejat, doncs, des dels inicis: d'una banda, el perill d'una desvinculació del país i de la subjecció a uns reglaments d'inspiració militar; d'altra, plataformes massa estretes

---

(1) SERRA, A.: Història de l'escoltisme catala. És el 1er. article del seu Reglament. Bruguera. Barcelona, 1968 pag. 11.

per a un llançament de prou amplitud. Amb tot sobrevisqué i a finals de la dècada dels 20 sorgí mes pujant i autèntic que mai. Els primers grups escoltes sorgiren d'escoles i col.legis, també d'una empresa comercial; els instructors solien ser mestres joves (1).

Aviat varen traduir-se les obres de Baden Powell i sobre tot les col.leccions de jocs. En un primer moment se'n va encarregar l'editorial eclesiàstica que després prengué el nom de sucesors de Joan Gili. Posteriorment l'editorial Vilamala va fer també una tasca de traducció i edició de jocs.

El lema escolta era i és: "Quan jugueu, jugueu dur i quan treballeu, treballeu de valent. Però no deixeu que el vostre joc i la vostre diversió perjudiquin els vostres estudis" (2).

El llibre dóna a conèixer jocs d'orientació, jocs de mar, jocs d'observació, jocs de rastrejament, jocs de deducció, jocs de veure sense deixar-se veure, el gran joc de la cacera, jocs d'observació de plantes, jocs per a desenvolupar la força, curses de relleus i jocs de rescat del foc.

---

(1) VALLES, Edmón : Historia Grafica de Catalunya Contemporania. Edicions 62. Barcelona 1977 p. 291.

(2) BADEN POWELL, Robert : Escoltisme per a nois. Sucessors de Joan Gili. Barcelona, 1968, pag. 58.

És part molt important tota la filisofia del joc: joc net, honestetat, lleialtat; el deure abans que tot, humilitat, disciplina i obediència.

L'educació escolta ha estat sempre una educació per l'acció; d'aquí la importància del joc dirigit, del treball manual i de l'exercici físic (1).

Dins de l'escoltisme hom juga molt, contínuament són inventats jocs nous. Hom ho fa deliberadament puix que el joc es presenta com una etapa necessària a la formació dels adolescents. El joc ha de ser sempre divertit, però més que una diversió és un aprenentatge de la vida, "si no és guiat, perilla d'ésser un mal aprenentatge. En mans d'educadors esdevé una excel.lent escola de perfeccionament" (2). És una de les glòries de l'escoltisme haver fet tant per inventar jocs educadors, per formar diverses facultats mitjançant jocs de totes menes.

Per als escoltes el joc és allò que permeta d'exercitar al màxim els membres, els sentits, les facultats d'observació, de sensibilitat i d'imaginació, el gust de l'aventura i de l'heroisme, el judici moral, la voluntat.

---

(1) LEBOUTEUX, F.: Tasca d'homes. Barcelona, Sucessors de Joan Gili, 1968, pag. 22.

(2) PAILLERETS, M.: Els nois i l'escoltisme. Successors de Joan Gili. Barcelona, 1966. pag. 70.

La instrucció dels minyons escoltes s'aconsegueix per "activitats", "jocs i competicions", considerant sempre com un exercici de disciplina l'observació de les regles del joc.

De fet si el joc té tanta importància en els escoltes és perque Baden Powell parteix dels gustos dels nois:

- gust per la construcció
- curiositat
- interès per les experiències noves
- col.lecció de segells
- jocs violents
- agitació mental
- agitació física
- agitació psíquica
- crueltat
- negligència
- narracions d'aventures.

Partint d'aquests desitjos dels nois i amb imaginació van ideant els reculls de jocs dirigits que han donat la volta a tot el món i que entre nosaltres no sols es practicaven i practiquen entre els agrupaments escoltes sinó que també ho feien a les colònies i dins dels patis escolars, com hem vist per exemple, en el cas de Frederic Godas.